

Hva forstår terapeuter med begrepet samarbeid i møtet med den andre?

”Det er ikke alltid vi samarbeider, selv om det finnes et samarbeid”

En kvalitativ studie om hva terapeuter forstår med begrepet *samarbeid* i møtet med *den andre*.

Kirsten Bjørnenak

Diakonhjemmet Høgskole

Mastergradsoppgave

i familieterapi og systemisk praksis

2015

Veileder Siv Merete Myra

Antall ord: 26314

Innlevering 29. 05.2015

Forord

Det er mange som jeg ønsker å takke for følge på veien fram til levering av master. Veien har føltes lang og kort på samme tid, og det har vært bratte bakker både opp og ned. Å skrive en masteroppgave om dette temaet har vært frustrerende, spennende, morsomt, slitsomt, tidkrevende, altopplukende, inspirerende, lærerikt og mye mer til.

Min første takk går til mine informanter, som har vært vist interesse for temaet og latt seg intervjuet. Dere har bidratt med refleksjoner og tanker rundt et tema som jeg er svært interessert i og det har vært lærerikt for meg å samtale med dere. Igjen tusen takk.

Min neste takk går til min veileder, Siv Merete Myra, som med sitt smittende engasjement og stå på vilje, har motivert meg, inspirert meg, heiet på meg og gitt meg rask tilbakemeldinger på mail og telefon. Uten din klokkeetro på at dette vil gå og dine heia rop, hadde veien vært mye tyngre. Igjen tusen takk.

En stor takk skal også mine medstudenter ha, for motivasjon og oppmuntring i et krevende år, og spesielt til Vibeke Høydahl for utallige telefonsamtaler med faglig innhold og ikke minst latter når det trengtes.

Til slutt vil jeg takke de som står meg nærmest og som har holdt ut med «tidstyven» som har vært høyst tilstede det siste året. Takk Kyrre, Kristian og Ingebjørg for støtte og oppmuntring i en krevende tid og for at dere ikke har klaget på en til tider lite tilstedeværende kone og mor. Takk til mitt kjære barnebarn som har gjort pausene så ekstra verdifulle.

Ikke minst skal min gode venninne, Hildegunn Jensen ha, som skrev sin master for fire år siden, takk for tålmodighet og overbærenhet når samtalene til tider har vært temmelig ensopret og for at du alltid hadde troa på at dette ville jeg klare.

Det hadde ikke godt uten noen av dere!

Grimstad 29.05.2015

Kirsten Bjørnenak

Sammendrag

Studien min er en utforskning om hva terapeuter forstår med begrepet samarbeid i møte med *den andre*. Samarbeid er et så stort begrep og kan knyttes opp mot utallige kontekster, og jeg har avgrenset studien til en terapeutisk kontekst, hvor fokuset er møtet med *den andre*, og da det møtet som foregår ansikt til ansikt. Studien min er bygd opp ved at jeg ser teori i lys av hvordan mening om begrepet samarbeid forstås. Rammen er et postmodernistisk ståsted og jeg ser på begrepet samarbeid i lys av to postmoderne retningslinjer, konstruktivismen og sosialkonstruktivisme. Datamaterialet mitt består av intervjuer av fire informanter og jeg har benyttet semistrukturert intervju i møtet. Jeg har valgt fenomenologisk - hermeneutisk vitenskapsteoretisk ståsted og benytte meg av Giorgis fenomenologiske metode for å analysere datamaterialet. Kirsti Malterud har modifisert denne teorien og jeg har tatt utgangspunkt i denne (Malterud, 2011). Funnene som jeg kom fram til var *verdier, relasjon, dialog og avklare forventninger*, hvor av to ble drøftet eksplisitt i lys av aktuell teori og de andre to implisitt. Funnet *verdier* er «plattformen» som de andre funnene bygger på.

Teori som jeg ser møtet med *den andre* i lys av er tenkningen til Buber, Levinas, Løgstrup, Skjervheim, Schibbye og språkssystemiske terapeutisk forståelse.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	5
1.1 Studiets kontekst.....	8
1.2 Hensikt og problemstilling	9
1.3 Oppgavens oppbygning	10
2 Teoretisk rammeverk.....	11
2.1 Hva konstruktivisme?.....	11
2.2 Hva er sosialkonstruksjonisme	16
2.2.1 Språkssystemisk tenkning	18
2.3 Møtet med den andre	19
2.3.1 Martin Buber	19
2.3.2 Emanuel Levinas	21
2.3.3 Knud Ejlert Løgstrup.....	22
3 Metode.....	23
3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted.....	23
3.2 Kvalitativ metode	24
3.3 Kvalitativt forskningsintervju.....	25
3.4 Utvalg og rekruttering	26
3.5 Gjennomføring av prøveintervju og intervju.....	26
3.6 Analysemetode.....	28
3.7 Refleksjoner over analyseprosessen	30
3.8 Etske betraktninger	31
3.9 Forståelsen av forskerens rolle og forforståelse	32
3.10 Studiens kvalitet	33
3.11 Troverdighet	34
4 Resultatpresentasjon av det empiriske materialet.....	35
4.1 Verdier	35
4.2 Relasjon	39
4.3 Dialog.....	43
4.4 Avklare forventninger.....	46
5 Drøfting	49
5.1 Verdier.....	50
5.1.1 Buber og hans tenkning rundt Jeg - Det og Jeg – Du forhold i møtet med den andre.....	52
5.1.2 Levinas og hans tenkning rundt møtet med den andre	56

5.1.3 Løgstrup og den etiske fordring i møtet med den andre.....	59
5.2 Relasjon.....	62
5.2.1 Relasjon og møtet med den andre i Bubers, Levinas og Løgstrups filosofi	62
5.2.2 Skjervheim og møte med den andre	68
5.2.3 Schibbye og anerkjennelsens dialektikk i lys av møte med den andre.....	71
5.3 Oppsummering og mulig påvirkning for praksisfeltet	73
5.4 Mulige svakheter ved studien	73
5.5 Avsluttende refleksjoner.....	74
Litteraturliste:.....	75

1 Innledning

Samarbeid er et ord som blir mye brukt. Jeg har mange ganger tenkt, hva er det å samarbeide? Da jeg tok pedagogikk, var det mye snakk om å få til et samarbeid, og jeg begynte å undre meg litt over hva et samarbeid er. Hva skal til for at det blir et samarbeid? Noen ganger satt jeg med det inntrykket at jeg var god til å samarbeide så lenge jeg gjorde det jeg fikk beskjed om, og innordnet meg det systemet jeg var i. Når jeg arbeidet som lærer, bestod hverdagen min av samarbeid med elever, kollegaer, foresatte og ofte støtteapparatet. Hvorfor var det noen ganger lettere å samarbeide enn andre ganger og hvorfor snakket vi lite om hva vi la i begrepet samarbeid? I mitt møte med dem jeg skulle samarbeide med, hva var det i dette møtet som gjorde at samarbeidet noen ganger gikk bra og andre ganger ikke?

Dette er bakgrunnen for min interesse for begrepet samarbeid, og min interesse for å finne mer ut av hva det er. Samarbeid er et ord som er mye brukt. Ved et søk på artikler som omtalte samarbeid på Udir sine sider fikk jeg mange hundre treff. Det samme gjorde jeg på helsedirektoratets sider. Siden samarbeid omtales så mye i artikler og skriv fra direktoratet er det interessant å se nærmere på hva samarbeid kan være. Kanskje er det sånn at samarbeid ikke er et statisk begrep, men at samarbeidet blir til i møtet mellom noen? Jeg opplever at det å få til et samarbeid har en verdi og en anerkjennelse i samfunnet. I skolen er samarbeid mellom skole/hjem forankret i lovverket (Opplæringsloven § 1.1). Regjeringen kom med en ny samhandlingsreform som trådte kraft januar 2012 hvor et av målene er å få ulike ledd i helsetjenesten til å jobbe mer sammen, samhandle/samarbeide. Dette underbygger behovet for å ha en klar forståelse av begrepet samarbeid.

Jeg har valgt å se på begrepet i en terapeutisk kontekst. Begrepet er så mye brukt, og har utallige innfallsmuligheter i mange kontekster, men jeg har valgt å avgrense det til å gjelde terapeuters forståelse av begrepet. Jeg har også valgt å se på samarbeid i lys av teori som går på møtet med *den andre*, det møtet hvor terapeuter møter sine klienter ansikt til ansikt. Når terapeuter møter sine klienter og skal samarbeide, hva forstår de med begrepet *samarbeid*?

Under de to første årene av familieterapeutstudiet, åpnet det seg en seg en ny forståelse for meg, det *systemiske*. Her ble jeg kjent med nye kommunikasjonsteorier og en tenkning som kan forstås som et «oppgjør» mot det mekaniske paradigme, hvor en har en mer lineær årsak - virkning tenkning (Jensen, 2009). Den systemiske tenkningen har fokus på relasjoner. En av de fremste representantene for den systemiske tenkningen var antropologen og biologen Gregory Bateson (1980). Hans utgangspunkt var at mennesket er en del av et hele og kan ikke

sees uavhengig av dette. Et av de viktigste bidragene Bateson har kommet med er å sette relasjonen i sentrum og har dette som en grunnleggende forståelsesramme. «*Relasjonen er ikke inni en enkelt person*» (Ulleberg, 2007:14). Bateson hevder at vi må flytte blikket fra individet og forstå folk som del av de relasjoner de inngår i. Nye begreper som f. eks sirkularitet, punktering og kontekst ble viktig. Det snakkes om, syntes jeg, at det finnes en objektiv sannhet om hva et samarbeider er, men hvis en har et ståsted i det systemiske, er mennesket en del av et hele og kan ikke sees uavhengig av helheten. Fenomener blir forstått som en del av et samspill og ikke som et individuelt problem eller en spesiell egenskap. Da blir fenomenet *samarbeid* ut fra denne tenkningen noe som skjer i et samspill og ikke som en spesiell egenskap ved den enkelte. Konteksten som fenomenet opptrer i, er sentral for forståelsen av fenomenet (Jensen, 2009). Med en systemisk forståelsesramme blir *samarbeid* noe som skjer mellom *meg og den andre* i et sirkulært samspill. Dette ståstedet vil gjøre noe med hvordan en tenker om *samarbeid*. Med en slik tilnærming vil en ikke lenger si at samarbeid er en egenskap hos et menneske, men at samarbeid er noe som skjer mellom oss.

Selv om jeg mener å ha et ståsted i det systemiske, så er jeg også «barn av min tid» og dermed preget av mekaniske paradigme, med sannheter, lineær årsak - virkning tenkning. Det er ikke uvanlig, selv i den tradisjonen jeg jobber innenfor, at en hører: *Han/hun er vanskelig, han/hun kan ikke samarbeide*.

Det blir en utfordring å legge bort min forforståelse når jeg nå skal intervjuere terapeuter om hva de forstår med begrepet samarbeid. Det er også viktig å være klar over at det systemisk heller ikke er «det eneste saliggjørende», mange stiller kritiske spørsmål til det ståstedet. Sirkulære og lineære beskrivelser representerer to forskjellige modeller. Slike modeller er ikke riktige eller gale, men mer eller mindre meningsfulle modeller for å beskrive og forstå «virkeligheten» (Jensen, 2009). Ideer fra både det mekaniske og det systemiske framstår som meningsfulle og brukbare for å løse problemer, og innenfor naturvitenskap blir i dag relasjoner mellom vitenskapen og det som studeres problematisert (Ibid).

Som norsklærer er jeg opptatt av ord, – å samarbeide er et verb, og ordet kan deles i sam – arbeid, arbeide – sammen. I følge ordlista til UIO betyr ordet *samarbeid*, det å arbeide i fellesskap. Ottar Ness har skrevet en artikkel på nettstedet psykiskhelsearbeid.no der han blant annet tar for seg begrepene samarbeid og samhandling. Han hevder at begrepene brukes om hverandre og at de ofte betyr tilnærmet det samme: «å arbeide sammen» eller «å handle sammen». I artikkelen skriver han:

- Samarbeidsbegrepet kan knyttes til det engelske begrepet «cooperation.» Cooperation stammer fra det latinske ordet «cooperari» som betyr å arbeide sammen med.
- Samhandlingsbegrepet kan knyttes til det engelske begrepet «collaboration.» Collaboration stammer fra de latinske ordene: Col(sammen) og Laborare(arbeid.) Dette betyr også å arbeide sammen med.

I min oppgave kommer jeg til å se på begrepet samarbeid, og ikke skille mellom begrepene samarbeid og samhandling. Definisjonene er rimelig like, men kan ha ulike meninger med seg. Jeg kommer til å bruke begrepet samarbeid og se på hvordan mening om et begrep dannes i lys av en postmoderne tenkning og da gjennom to postmoderne forståelses retninger, konstruktivismen og sosialkonstruksjonisme. Den postmoderne tenkningen, som fikk fotfeste i 70 årene, var en reaksjon på en rådende modernistisk tenkning som søkte sannheter, metoder, regler og system. Modernistisk tenkning har preget samfunnet fra begynnelsen av 1800 tallet og fram til ca 1970 tallet, og det rådende i den modernistiske tenkningen var troa på fornuft, sannheter og empiri. Her ble det søkt etter eksakte svar, klare regler og rette avgjørelser. Postmoderne tenkning stod for en tenkning der troa på fulle sannheter blir avvist, og det blir vektlagt en holdning til at ting ikke kan forklare eksakt, alt er preget av tolkning. Hva er da *samarbeid i en postmoderne forståelse*? Kommer meningen om begrepet *samarbeid* fram gjennom subjektets erkjennelse og gjennom språklig interaksjon? Er det da slik at meningen om hva begrepet *samarbeid* er, kommer an på hvordan det oppleves og blir språksatt? I det begrepet fanges inn med språk og tillegges mening, blir det begrepet: *samarbeid*?

Harlene Anderson har skrevet i sin bok: Samtale, sprog og terapi at:

Menneskelig systemer er sprog- og betydnings-skabende, og sprog er produktivt, tilfører vores liv og verden orden og mening og fungerer som en form for social deltagelse. Viden bliver til i vores forhold til andre og kommer til udtrykk og skabes i sproget og vores dagligdags handlinger (Anderson, 2003:29).

Konstruktivismen er en del av det systemiske paradigmet. Konstruktivismen er en filosofi som er grunnlagt på ideen om at vi konstruerer vår forståelse av verden ved å reflektere over våre egne erfaringer. Den amerikanske psykologen og sosialkonstruksjonisten Kenneth

Gergen hevder at begrepene konstruktivisme og konstruksjonisme blir brukt om hverandre og at ingen har myndighet til å avgjøre hva som er riktig bruk (Gergen, 1997). Jeg kommer i min oppgave til å se på konstruktivismen knyttet til subjektet og subjektets meningsdannelse, og sosialkonstruksjonisme knyttet til det sammen, men her vektlegges språkets betydning.

Jeg ønsker å se på begrepet *samarbeid* i lys av hvem vi blir til i møtet med *den andre*. Jeg vil bygge på tenkningen til Martin Buber, Emmanuel Levinas, Knud Ejler Løgstrup, Hans Skjervheim og Anne Lise Schibbye.

1.1 Studiets kontekst

Den kvalitative metoddelen av min oppgave er intervju av terapeuter. Terapeuter er ikke en beskyttet tittel og det er mange som kaller seg terapeuter og som jobber terapeutisk på en eller annen måte og innenfor forskjellige felt. Jeg er ikke opptatt av å teste hypoteser eller se på antall terapeuter som mener det samme, men jeg er mer opptatt av å få en dypere forståelse av hva de jeg intervjuer forstår med begrepet *samarbeid*.

I denne studien har jeg avgrenset oppgaven til å gjelde fire terapeuter, hvor to arbeider i et tiltak hvor det ikke trengs henvisning, og to der det må foreligge en henvisning for å benytte tilbudet. I den kommunen hvor jeg har gjort intervjuene, har kommunen samlet noen tjenester under begrepet: «Familiens hus» og det er en samordning av kommunale tjenester som kan gi foreldre og barn et helhetlig, lett tilgjengelig og støttende tilbud. Her finner man Familiesenteret. Dette er en tjeneste der en ikke trenger henvisning fra fastlege eller andre, men kan ta direkte kontakt på e- post eller telefon. En av målsettingene til Familiesenteret er å være lett tilgjengelig og kunne tilby samtale raskt. Familiesenteret ønsker å være et lavterskel tilbud for barn, ungdom, foreldre og foresatte, og de tilbyr samtaler med enkeltpersoner, familier og nettverk. Her benyttet jeg meg av to informanter, en kvinne og en mann. I denne tjenesten jobber de ikke med utredning og stiller ikke diagnoser. De andre to informantene i studien arbeider på ABUP, avdeling for barn og unge psykisk helse. ABUP gir tilbud om familiebehandling, opphold i familieleilighet eller intensiv behandling. Samarbeidet med familien om barnets eller ungdommens problem består bl.a. i å ta i bruk barnas egne uttrykk og bygge på familiens ressurser. Her trengs det henvisning fra fastlegen for timebestilling. Jeg har valgt to kvinner og to menn som informanter, men kommer ikke til å vektlegge et kjønnsperspektiv, men har valgt dette kun av interesse for å se om det er noen forskjell. Det at informantene arbeider både i førstelinjetjenesten og i spesialhelsetjenesten blir heller ikke vektlagt i analysen av funn.

1.2 Hensikt og problemstilling

Hensikten med denne oppgaven er å få større innsikt i hva terapeuter forstår med begrepet *samarbeid*. Målet er å få kunnskap om bevisstheten rundt et begrep som brukes daglig. Begrepet *samarbeid* brukes i mange sammenhenger som f. eks taler, stortingsmeldinger, rundskriv fra departementer, næringslivet, helse og innen skole, men ofte uten at det er tydelig hva avsenderen legger i begrepet. Hva betyr begrepet *samarbeid* som vi bruker så ofte? Er begrepet blitt så mye brukt at det har fått en anerkjennelse og dermed blitt oppfattet som en «sannhet» i seg selv? Siden det er så mye brukt og det ofte er satt en verdi i å få til samarbeid, tenker jeg at det må være relevant og av interesse å se nærmere på begrepet.

Her ønsker jeg å se på to postmoderne forståelsesretninger, den konstruktivistisk og den sosial-konstruksjonistiske, og bruke de som teorirammeverk for å se på hvordan mening om begrepet dannes.

Jeg ønsker å spørre terapeuter om hva de forstår med begrepet. Jeg ønsker også å se om det er en forskjell på om det er barn/voksne de skal samarbeide med, om det er en forskjell på kontekst privat/profesjonell, og jeg har et håp om å få frem verdien av økt bevissthet rundt begrepet. Hensikten er å åpne opp for en større bevisstgjøring snarere enn å slå fast hva et *samarbeid* er, og på den måten vil oppgaven identifisere seg mer med utforskning enn forskning. Det vil konkret handle om en utforskning av hvordan samarbeid som fenomen kan forstås innenfor en postmoderne forståelsesramme og hva terapeuter forstår med begrepet.

Problemstilling: *Hva forstår terapeuter med begrepet samarbeid, i møte med den andre*”

Følgende forskningsspørsmål vil belyse problemstillingen:

1. Hva forstår terapeuter med begrepet *samarbeid*?
2. Endrer innholdet i begrepet: *samarbeid* seg ut i fra kontekst privat/profesjonell?
3. Endrer innholdet i begrepet: *samarbeid* seg ut i fra om du samarbeider med barn/voksen
4. Hvilken betydning har det å avklare hva en forstår med begrepet *samarbeid* på forhånd?

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgavens første del omhandler det vitenskapsteoretiske ståstedet for studiet. Her belyser jeg ut i fra mitt teoretiske rammeverk hvordan mening om et begrep dannes, ved å ta for meg systemisk tenkning og to forståelsesretninger innenfor det postmoderne, konstruktivisme og sosialkonstruksjonisten. I andre del presenteres metode- og vitenskapsteoretiske ståsted samt valg av metode. Deretter blir det gitt en redegjørelse for forskningsprosessen, herunder analyse av materialet. Den siste delen presenterer funn fra analysen og drøfting av disse i lys av teori og problemstillingen. Avslutningsvis vil jeg ha en kort oppsummering, samt si noe om validitet og til slutt mulige svakheter ved studien.

2 Teoretisk rammeverk

Denne delen av oppgaven kan primært forstås som en presentasjon av oppgavens teoretiske rammeverk, og her ønsker jeg å presentere oppgavens tanke- og forståelsesgrunnlag.

Opgavens teoridel har til hensikt å utforske begrepet *samarbeid* i lys av meningsdannelse, opplevelse og erkjennelse og med fokus på møtet med *den andre*. Oppgaven beveger seg bort fra en forståelse av samarbeid som et ontologisk objektiv størrelse uavhengig av subjektet, men ønsker å fremme ulike måter å tenke hvordan mening, virkelighet og kunnskap konstitueres som begrep. Oppgaven vil løfte frem to postmoderne forståelsesretninger, konstruktivisme og sosialkonstruksjonisme. Oppgavens problemstilling er: *Hva forstår terapeuter med begrepet samarbeid, i møtet med den andre*. Her vil jeg først belyse et teoretisk ståsted for hvordan mening om et begrep dannes, deretter vil jeg kort ta for meg teori knyttet til tenkningen til Buber, Levinas, Løgstrup, Skjervheim, Schibbye og språkssystemisk tilnærming og se hvilken betydning møtet med *den andre* har i forhold til samarbeid. Hovedvekten av denne teorien blir drøftet opp mot funn fra analysen under drøftingskapitlet.

2.1 Hva konstruktivisme?

Sandheten er subjektiviteten!

(Kirkegaard, 1813-1855).

Det kjente sitatet til filosofen Søren Kirkegaard underbygger konstruktivisme og sosial konstruksjonismens forståelsesretninger for hvordan virkeligheten og verden forstås. Konstruktivisme og den systemiske tenkemåten var en «reaksjon» på det mekaniske paradigme og på en positivistisk tenkning om at det fantes en objektiv verden der ute, og at en ved hjelp av vitenskapens analytiske metoder kunne finne fram til objektive og verdifrie beskrivelser av hvordan verden faktisk var. Mens det mekanistiske menneskesynet er preget av lineære årsaksforklaringer, er den systemiske tenkningen opptatt av sirkulære årsaksforklaringer på fenomener som oppstår. Virkeligheten konstrueres av observatøren. Konstruktivismen setter systemene som blir observert i fokus. Det er forståelsen av systemene som danner våre konstruksjoner av verden (Jensen, 2009).

Innenfor konstruktivistisk epistemologi fremkommer virkeligheten som subjektiv erkjennelse. Man avviser muligheten for å gjengi virkeligheten eller beskrive den slik den er i seg selv. Konstruktivismen er en del av det systemiske paradigme. Kenneth Gergen, professor psykologi, hevder at uttrykket: «Vi kommuniserer, derfor er jeg», med rette kan erstatte opplysningsfilosofen Rene Descartes: «Cogito ergo sum, jeg tenker derfor er jeg.» (Gergen, 1997). Konstruktivismen er en filosofi som er grunnlagt på ideen om at vi konstruerer vår forståelse av verden ved å reflektere over våre egne erfaringer. Alle mennesker lager «regler» og «mentale modeller» som en bruker til å gi mening til våre erfaringer. Innsikt, forklaringer og læring er prosesser som tilpasser våre «mentale modeller» og vårt språk til våre erfaringer. Når mennesker møtes og deler erfaringer og ideer, konstitueres også virkeligheten (Jensen og Ulleberg, 2011). En av hovedideene til konstruktivismen er at vår forståelse av verden er et produkt av våre egne tankemessige konstruksjoner.

Fenomenologisk hermeneutisk epistemologi betoner virkeligheten som en subjektiv erkjent virkelighet. Det er subjektets opplevelse, fortolkning og subjektive mening som har fokus. Vi handler ut i fra vårt bilde av virkeligheten, av hvordan vi tror den er, og handlingene er styrt av hva vi mener de bør være. Vår forståelse av hvordan vi mener verden er, er preget av våre verdier og ønsker. Har en et ståsted i en systemisk tenkning, så vil begrepet samarbeid bli til ut ifra hvilken mening en legger i det. Meningsdannelsen av begrepet samarbeid blir da til ut fra subjektets opplevelse, og igjen farget av subjektet fortolkning og verdier og holdninger. Med andre ord; hvordan jeg opplever samarbeid, vil være en subjektiv erkjennelse og ikke «knyttet» sammen med begrepet ontologisk og generelle lover i sosiale systemer. Det er subjektet som er grunnlaget for meningsdannelsen.

En av de fremste representantene for denne tenkningen var antropologen og biologen Gregory Bateson (1904-1980). Bateson bygget sine teorier på kybernetikken og kommunikasjonsteorier, og det ble en modell han brukte, idet viten og erkjennelse for Bateson i siste instans bygger på og består av kommunikasjon av budskaper, ideer, tanker (Ølgaard, 2007). Hans utgangspunkt var at mennesket er en del av et hele, som det ikke kan sees uavhengig av. Alt av det menneske foretar seg må forstås i den sammenhengen det er i. Den systemiske tenkningen representerer derfor en søken etter helhet som basis for forståelse av «virkeligheten». Systemisk tenkning har samspill og interaksjon som utgangspunkt for forståelsen.

Gregory Bateson skiller mellom den ytre verden og individets opplevelse av denne verden ved å hevde at kartet ikke er det samme som terrenget. Terrenget står for «virkeligheten» og kartet står for de forestillinger eller ideer vi har om «virkeligheten». Bateson hevdet at den materielle omverden finnes, men at individet aldri kan komme nær den. Man kan ikke komme nærmere virkeligheten enn ens egen forståelse av og erkjennelse av den (Jensen, 2009). Dersom en har et ståsted i det systemiske vil en hevde at det nærmeste en kommer virkeligheten, er våre tanker, bilder og ideer om virkeligheten. Systemiske teorier vil da aldri representere «sannheten» om et fenomen, men kan sammenlignes med et mer eller mindre brukbart kart.

«Annenordens - kybernetikk» er et begrep som fikk sitt gjennombrudd i begynnelsen av 1980-årene. Begrepet er en nær slektning av konstruktivismen. Det er forståelsen av systemene som danner våre konstruksjoner av verden. En hovedidé i konstruktivismen er at vår forståelse av verden er et produkt av våre tankemessige konstruksjoner. Systemisk forståelse dreier seg om helhet og sirkularitet. Det vil si at det ikke finnes noen posisjon utenfor et system. Det går ikke an å studere et system uten å studere seg selv.

Systemisk tenkning har fokus på relasjoner. I den tenkningen fremstår relasjoner, som for eksempel når noen skal samarbeide, som noe som skjer mellom de som skal samarbeide og ikke inne i hvert enkelt menneske. Relasjon er ikke inne i en enkelt person. Bateson hevder at vi må flytte blikket fra individet og forstå folk som del av de relasjonene de inngår i (Ulleberg, 2004). Med andre ord, så betyr det at subjektet skaper mening om ting, fremfor å finne mening i ting. Det kan forstås som at fenomener må fylles med mening av det meningsskapende subjektet. For eksempel vil kunst dermed ikke være kunst i kraft av egenskaper ved kunstverket i seg selv, men være kunst i den grad personen som betrakter/opplever kunsten tillegger og gir objektet en kunstmening. Kunsten defineres av individets opplevelse og ikke av kunstobjektet i seg selv. Det igjen betyr at samarbeid representeres av subjektet fremfor at samarbeid representeres i kraft av seg selv (ontologisk).

Epistemologi referer vanligvis til erkjennelsesteorier – hvordan mennesker kan hevde å ha viten om noe. Hva mennesket vet er et resultat av hvordan de tilnærmer og tilegner seg kunnskap. For Bateson fantes det et mangfold av virkeligheter, og disse var knyttet til de kulturelle forskjellene i måten mennesker forstår sine opplevelse av virkeligheten på. Epistemologi referer til de ulike måtene mennesker forstår opplevelsene og erfaringene sine på, både personlig og sosialt (Lock og Strong, 2010). Gjennom hele sitt liv insisterte Bateson

på at vi måtte bryte med det moderne vitenskapelige synet, hvor den levende verden kan observeres utenfra og objektivt.

Bateson hevdet at vi må flytte blikket fra individet, og forstå folk som del av de relasjonene de beskriver og forklare den livløse verden med. «*Sansende skapninger beveger seg ikke omkring som biljardkuler*» (Lock og Strong, 2014: 226). Individet er på denne måten en forståelseskontekst for det observerte, noe som innebærer at individet projiserer mening inn i sine observasjoner. Det er dermed ikke fenomener i omgivelsene som er det viktigste, men individets unike opplevelse (fenomenolog), fortolkning (hermeneutikk), mening og erkjennelse i forhold til fenomenene (Andersen, 2007). Ut i fra en slik forståelse, så blir det ikke begrepet samarbeid som blir det viktigste, ei heller at det står i et rundskriv at samarbeid er viktig. Det blir opplevelsen av at det samarbeides, som skaper mening om begrepet.

Den chilenske biologen Humberto Maturana (1928) lansert i 1980 årene ideen om «multivers». Maturana hevdet at det ikke var noen forskjell på sansing, tolkning eller meningsdanning, og at derfor all vitenskapelig kunnskap ikke kan forstås som objektiv, men vil alltid være avhengig av observatøren. Det finnes ingen plass utenfor, der man er nøytral tilskuer eller observatør, og dermed hevder Maturana at virkeligheten ikke kan forstås som et *uni-vers*, men må forstås som et *multi-vers*. Med utgangspunkt i denne måten å forstå samfunnet på, blir objektiv kunnskap og viten en umulighet, en illusjon, og dette innebærer at vi blir objektive, subjektivt sett (Jensen og Ulleberg, 2011). Samarbeid vil da ikke være noe en kan objektivt vurdere, men blir vurdert som en subjektiv opplevelse, og deretter vurdert ”objektivt” *subjektivt* sett.

En betydningsfull bidragsyter for denne tenkningen var Hans Skjervheim (1926-1999) med blant annet essayet: «Deltager og tilskodar» fra 1957. Han satte i gang det som ble kjent som «positivisme-debatten» i Norge, ved å sette spørsmålsteget ved den sterke troen på objektiv kunnskap i samfunns – og humanvitenskapen (Grelland m.fl., 2014). Skjervheim er opptatt av det unike med mennesket, han står for at mennesket ikke er et objekt, hvor det er måling og kvantifisering som gir kunnskap. Mennesket kan ikke innordne seg et faglig skjema eller en manual hvor man opphører som subjekt, men mennesket blir et meningsbærende subjekt som alltid er deltaker.

Hva han hevdet, var at objektiviseringsprinsippet ikke var anvendbart i studiet av det menneskelige subjektet. Mennesket, slik han så det, var nettopp et «lunefullt molekyl»,

et vesen som ved sin forståelse og selvforståelse unndrar seg objektivering.
(Skjervheim, 1996:19)

Selve tittelen i essayet sier allerede mye om kjernepunktet i hans synspunkter. I essayet reflekterer han rundt språket og dialogen, det å betrakte andre personer og forholde seg til dem i språk og tale, som ”deltakar” eller som ”tilskodar”.

Skjervheim bruker begrepet ”*en treleddet relasjon*” eller en ”*toleddet relasjon*”. En ”*treleddet relasjon*” representerer en relasjon mellom meg, den andre og det som er vårt felles objekt og som Skjerveheim kaller ”saksforholdet”. En ”*toleddet relasjon*” er en relasjon mellom meg og den andre, der en ikke retter oppmerksomheten mot et felles saksforhold, men der *jeget* i stedet er opptatt av *den andre* og det han /hun sier eller gjør. Skjervheim beskriver en ”*treleddet relasjon*” som et deltakerperspektiv og en ”*toleddet relasjon*” som et tilskuerperspektiv (Grelland m.fl., 2014). I en ”*toleddet relasjon*” som Skjervheim kaller en tilskuerperspektiv, framstår *den andre* som et objekt, som et *det* som kan utforskes, selve saken som den andre personen tar opp, bryr en seg ikke særlig om og engasjerer seg ikke i hennes/hans problem. I en tilskuerposisjon tar en ikke det personen sier på alvor, men lager seg teorier om hvorfor vedkommende sier som hun/han gjør og det oppstår en avstand. ”*Eg er i relasjon til mitt sakstilhøve, og mitt sakstilhøve, som er den andre i relasjon til sitt sakstilhøve*”(Skjerveheim, 1996: 72).

I en ”*treleddet relasjon*”, anvendt på tema samarbeid, er hovedbudskapet å bevisstgjøre partene om det som er samarbeidets felles objekt eller tema. For å kunne kalle noe et samarbeid er ikke den andre et tema. I stedet må partene ha et felles tema, et ”saksforhold” som alle retter sin oppmerksomhet mot, fra hvert sitt ståsted (Grelland m.fl., 2014). Anvendt mot begrepet samarbeid blir møtet med *den andre* i en *toleddet relasjon* en som en kan utforsk, den andre, klienten. I en *treleddet relasjon* jobber vi sammen mot noe vi er blitt enig om, et saksforhold, for eksempel et problem som klienten kommer med.

2.2 Hva er sosialkonstruksjonisme

«Grensene for mitt språk er grensene for min verden»

(Wittgenstein, 1889 -1951)

Sosialkonstruksjonisme ble lansert som begrep av Berger og Luckmann i 1967 med boktittelen *The social construction of reality*. Andy Lock og Tom Strong har i boka *sosialkonstruksjonisme* gitt et portrett av hvor denne retningen står i dag og begrunner språkets betydning innen sosialkonstruksjonismen.

Begrepet henspiller på at den virkelighet mennesket forestiller seg som «verden», den oppfatningen vi har av oss selv og våre etiske verdivalg, i praksis er et resultat av språkliggjøring av våre erfaringer i møte med andre» (Lock og Strong, 2014:19)

Sosialkonstruksjonistene hevder at virkeligheten er sosialt konstruert og at det ikke finnes noen virkelighet utenfor språket. Språket er virkelighetens grense. Språket er i seg selv ingen selvstendig størrelse, men blir først til i et samspill mellom mennesker. Dette ståstedet har en forståelse av at mening og virkelighet samskapes i det dialogiske møtet mellom mennesker. Den postmoderne tenkemåten går bort fra modernismens oppfatning av en virkelighet uavhengig av observatøren, og vektlegger språket som virkelighetskonstruerende. På denne måten blir virkelighet gjenstand for dialogiske forhandlinger, hvor sannhet og virkelighet blir en sosial overensstemmelse. Sosialkonstruksjonismen flytter virkeligheten ut av subjektet og plasserer det i området for sosial diskurs. Begrepet diskurs er sentralt innenfor postmodernismen. En diskurs gir seg til kjenne i språket, og det er ofte snakk om to forskjellige nivåer, samfunnsmessige og kulturellediskurser.

Samfunnsmessige og kulturelle diskurser er bærere av virkelighetsforståelser og normer som forsyner en kultur med gyldige og meningsfulle begrunnelser for hvordan virkeligheten skal forstås på og hvordan fenomener skal fortolkes og forklares» (Jensen, 2009: 61)

Postmodernismen hviler på bl.a. en grunnleggende ide om at menneskelig forståelse bare er mulig gjennom språket, men enhver forståelse vil være avhengig av sin sosiale, historiske og kulturelle kontekst. Kenneth Gergen, stiller spørsmål vedrørende den oppgaven en tradisjonelt har gitt språket i sin bok: «Virkeligheter og realiteter, 2005»

Kan språket bære det tunge ansvar å skulle «avbilde» og «gjenspeile» hvordan tingene forholder seg? Kan vi være overbeviste om at språket er et uttrykksmiddel som kan «videregi» sannheten til andre? Og når språket er satt på trykk, kan vi så med rette forvente at det vil «opplagre» sannheten til fremtidige generasjoner (Gergen, 2005: 52)

Gergen svarer på sitt eget spørsmål ved å vise til argumentasjoner, både innen ideologisk kritikk, litterært -retorisk kritikk og sosial kritikk som avviser tanken om at språk og omverden kan knyttes sammen som et sannhetsbærende uttrykk (Gergen, 2005).

Sosialkonstruksjonismen hevder at virkeligheten er sosialt konstruert og språket er ikke i seg selv en selvstendig størrelse, men får først mening i et sosialt samspill. Selve ordene har ingen betydning i seg selv, men først i en relasjon til noe eller noen. Dette understreker Gergen når han hevder:

Meningsfullt språk er et produkt av innbyrdes sosial avhengighet. Det kreves minst to personers samordnede handlinger, og før det er innbyrdes enighet om at ord er meningsfulle, kan man ikke si at ordene utgjør et språk (Gergen, 1997:8)

Dette understreker betydningen av postmodernistisk vektlegging av sosial, kulturell og historisk kontekst. Det er en grunnleggende ide i sosialkonstruksjonismen at alt hva en regner for virkelig er sosialt konstruert. «Eller, sagt mer dramatisk, intet er virkelig, før folk er enige om, at det er de» (Gergen, 2004:9). Michael Foucault (1926 – 1984) regnes som en av 1900-tallets viktigste tenkere. Han var spesielt opptatt av forholdet mellom makt og kunnskap og har en gang sagt:» *En mening blir til kunnskap i det en annen holder den for sann.*». Foucault var opptatt av maktbegrepet og relatert til hva som anerkjennes og defineres som sannhet av ulike mulige virkelighetsversjoner. Makt blir dermed en aktør i striden om hva som skal

anerkjennes som gyldig. Diskurs er et begrep som er sentralt innenfor postmodernismen og Foucaults tenkning. Diskurs gir seg til kjenne i språket (Jensen, 2009). Diskurs henviser til en institusjonell måte å tenke på, og begrepet framhever at det er en sammenheng mellom kreftene i samfunnet slik de materialiserer seg i institusjoner, i språket og i individets erkjennelse. Det er nettopp denne sammenhengen som hos ham er diskursen: et sett med begreper, problemstillinger og formuleringer som ligger nedfelt i språket. Diskursene er med på å forme våre holdninger til en sak, eller vårt syn på historien. Foucault mener framstillingen av verden er tolkninger, og dermed konstruksjoner som av og til kan tre fram som selvsagte og naturlige. Felles er imidlertid en problematisering rundt språket og språkets evne til å gjenspeile virkeligheten. Tidvis anvendes begrepet diskurs nesten som en forklaringskategori, hvor diskursen blir årsaken til forestillinger og handlinger som igjen produserer en sosial og kulturell praksis (Jensen, 2009).

Vi handler ut i fra vårt bilde av virkeligheten, av hvordan vi tror den er og handlingene er styrt i retning av hva en tenker de bør være. Den forståelsen av hvordan en mener verden er, er preget av verdier og ønsker.

Mye av vår virkelighetsoppfatning, våre verdier og normer er bygd inn i språket, slik at når vi lærer et språk tar vi til oss et sett av oppfatninger uten å være klar over det (Botnen Eide m.fl., 2011:29)

Språket vil med andre ord understøtte vårt bilde av virkeligheten og gjenspeile også slik en ønsker virkeligheten skal være.

2.2.1 Språkssystemisk tenkning

Harlene Anderson og Harry Goolishian, sammen med Paul Watzlawick (1921 -2007) stod for en orientering som ledet oppmerksomheten i terapifeltet mot språk og at beskrivelser og forståelser av andre mennesker i stor grad er konstruert av den som forstår. Språkets og konversasjonenes betydning for menings- dannelsen og menings – systemer, var noe de tidlig var opptatt av. Språket er vår måte og skape mening på, det gir mening til oss selv, til våre medmennesker, til de fysiske omgivelsene og til mellommenneskelige fenomener (Johnsen og Torsteinsson, 2012).

Harlene Anderson i samarbeid med Harry Goolishians var blant de første til å kalle terapi for samtale. Anderson står for en samarbeidsorientert språkssystemisk tilnærming som et: *Språklig system og en språklig begivenhet, i hvilken mennesker engasjerer seg i en samarbeidende relasjon og samtale, dvs. en felles streben mot mulighet*» (Andersson, 2003:26). Det var også de som formulerte terapeutposisjonen som den *ikke – vitende posisjon* og er mest kjent fra en artikkel som de skrev i 1992 «*The Client is the Expert: A Not – Knowing approach to therapy*». De stod for en tenkning hvor mening og sannhet ikke er faste størrelser som ekspertisen skal avdekke. Klientene er ekspert på sine egne liv. Problemet både oppstår og oppløses i samtalen. Grunnholdningen i en slik tenkning i møtet med den andre er at terapeutens forforståelse er annerledes, men ikke bedre enn klientenes. Terapeutens oppgave er å forstå mer av hvordan klientens perspektiv er ut. Den språkssystemiske samtalen åpner for muligheter til å forstå seg selv og sin virkelighet på nye og forhåpentligvis mer produktive måter gjennom dialogen som skapes i terapirommet.

2.3 Møtet med den andre

Samarbeid er ikke et klart og entydig definert begrep og kan romme mange forskjellige former for menneskelige samhandling. Jeg kommer til å se på samarbeid i lys av teori som går på *møtet med den andre*, ved å ta i bruk tre tenkere som på ulike måter står for en filosofi som tar utgangspunkt i *den andre*, eller relasjonen til den andre. Disse tre er Martin Buber, Emmanuel Levinas og Knud E. Løgstrup. Jeg kommer til å vektlegge tenkningen til Martin Buber og bruke den som en plattform, siden Levinas og Løgstrup bygger mye av sin teori på Bubers tenkning. I tillegg kommer jeg til å trekke frem Hans Skjervheim og hans tenkning rundt den treleddet relasjon, og Anne Lise Schibbye sin tenkning rundt dialektisk relasjonsforståelse. I teorikapitlet vil det kun bli en kort presentasjon av hovedpunktene i deres tanker mens jeg i drøftningskapitlet vil utdype hva disse tenkerne står for, sett i lys av min problemstilling og funn som jeg presenterer under analysen.

2.3.1 Martin Buber

Martin Buber (1878 – 1965) er en av flere representanter som har bidratt til å formidle og videreutvikle fenomenologien som en viktig tilnærming til virkeligheten. Buber var med på å utvikle fenomenologisk filosofi til kommunikasjonsteorier der den fenomenologiske holdningen blir anvendt i møte med andre mennesker (Jensen og Ulleberg, 2011).

Møtet med *den andre*, mellom et jeg og et du, står sentralt i Martin Bubers forfatterskap.

Bubers hovedtanke er at verden og mennesket forholder seg til hverandre på to forskjellige måter. ”Verden er for mennesket tvefoldig. Menneskets holdning er tvefoldig” (Buber, 1923/1992:5). I følge Buber forholder mennesket seg til verden i form av et *Jeg - Du* eller et *Jeg - Det* forhold. Martin Buber hevder at: «*det å møte en annen som et Du er en kvalitativt forskjellig erfaring fra et møte med et Det» (Buber, 1923/1992).*

I boka: *Jeg og Du*” som kom ut for første gang i 1923, skriver han i første del av boka:

Grunnordet er ikke enkle ord, men ordpar. Det ene grunnordet er ordparet Jeg – Du. Det annet grunnord er ordparet Jeg – Det, og her kan også et av ordene Han og Hun tre i stedet for Det, uten at grunnordet endres. Følgelig er også mennesket jeg tvefoldig. For et Jeg i grunnordet Jeg –Du er et annet Jeg i grunnordet Jeg – Det. (Buber, 1992:5)

Jeg – Det relasjonen er den vanligste og mest dagligdagse måten vi forholder oss til de tingene vi har rundt oss. Men mennesket kan også forstå vennen som et *det*. Da ser en den andre på avstand, som en ting, en del av miljøet. I et møte hvor det er en *Jeg – Du relasjon* blir det noe annet. I dette møtet finnes kilden til utvikling av medmenneskelighet og identitet, og de mest eksistensielle prosesser som finner sted i et menneskets liv (Botnen Eide m.fl., 2011).

”Grunnordet Jeg – Du kan bare sies med vårt hele vesen. Samlingen og sammensmeltingen til det hele vesen kan aldri skje gjennom meg og kan aldri skje uten meg. Jeg blir til ved Du `et. I det jeg blir Jeg, sier jeg Du! (Buber, 1992: 13)

Dersom denne tenkningen om hvordan en kan møte *den andre* er utgangspunktet for et samarbeid vil det prege hva en legger i begrepet *samarbeid* og hvordan en samarbeider. Dette vil jeg komme mer inn på i drøftingskapitlet.

2.3.2 Emanuel Levinas

Emmanuel Levinas (1905 – 1995) var i likhet med Martin Buber opptatt av å beskrive hva som skjer i møtet mellom to mennesker. Levinas er også opptatt av hva et *Jeg - Du* forhold egentlig er, og bygger på Martin Bubers filosofi. Men Levinas sitt prosjekt er å utforske et *Jeg - Du* forhold fenomenologisk, og se på hvordan *Jeg - Du* forholdet etableres. Levinas var hele livet opptatt av hvordan spesielt de lidende og svake hadde det. Han mente at ansvaret for den andre og vår plikt til å respektere den andres egenart, er selve kjernen i livet. Levinas ser *Jeg - Du* forholdet fra *jegets* perspektiv, det vil si som subjektets opplevelse av *den andre*. Men det er ikke *jeget* som kommer først. Det begynner med den *annerledes andre*, også før ideen om et *du* oppstår (Botnen Eide m. fl. 2011). ”Så blir subjektet et jeg ved at det responderer på den andres tilstedeværelse, ved å svare for seg, som et ansvar” (Botnen Eide m.fl.,2011: 52).

Pia Søltoft har i sin bok: *Svimmelhedens etikk- om forholdet mellom den enkelte og den anden* (1994) tatt for seg Levinas og hans tenkning rundt møtet med *den andre*.

Hun sier det slik:

Levinas understreger derimod jegets åpning mod den anden samt den bærende asymmetri i dette forhold. Han fremhæver, at etikken problematiserer, men også åbner subjektiviteten, fordi den bryder ind i jegets verden med et krav om forpliktelse overfor den anden”(Søltoft, 1994:42)

Subjektet *blir et jeg* i møtet med den andres ansikt. *Kravet om et svar, et an-svar, oppstår som en språkløs forventning fra den andres ansikt. Det er i dette svaret at språket blir til* (Grelland m.fl.,2014:49). Levinas var opptatt av språket og hva som skjer mellom mennesker før språket kommer inn og gjør noe med relasjonen, og dermed også forståelsen. Møtet med *den andre* får frem et behov for å gi en respons. Denne tenkningen om hvordan en møter *den andre*, hvordan *jeg* blir til i møtet med *den andre*, vil jeg knyttet opp mot begrepet samarbeid i drøftingskapitlet og se det i lys av funn fra analysearbeidet.

2.3.3 Knud Ejler Løgstrup

Det er tre områder av vitenskapen som er knyttet til Løgstrup (1905-1981) og hans tenkning: fenomenologi, religionsfilosofi og skapingsteologi. I min studie kommer jeg til å vektlegge møtet med *den andre* og se på Løgstrup sin tenkning rundt relasjoner. Løgstrup var opptatt av at relasjoner var etikkens utgangspunkt. Etikken handler om relasjoner, og den springer ut av de relasjoner vi er innvevd i. Denne relasjonelle tenkningen innebærer at vi øver innflytelse på hverandre og den innebærer gjensidig avhengighet (Botnen Eide m.fl., 2011). Løgstrup er opptatt av de mellommenneskelige relasjonene og hans etikk betegnes ofte som nærhetsetikk. I boka: «*Fordi vi er mennesker, en bok om samarbeidets etikk*» (Botnen Eide m.fl.2011) betegner forfatteren Løgstrups etikk som *relasjonsetikk*. Forholdet mellom etikk og fenomenologi er et vanskelig tema, som Løgstrup var opptatt av. Fenomener er ikke nøytrale men normative, og kan gjøre seg gjeldende i de ulike relasjonene. I følge Løgstrup er relasjonene moralsk sett ladet, bærende av en *fordring* om å komme *den andre* i møtet. Denne fordringen er i selve relasjonen og i møtet. Den kan ikke løsriveres fra relasjonen som en selvstendig ide eller som et teoretisk prinsipp ((Botnen Eide m.fl., 2011). «*I relasjonen kan ikke er og bør skilles fra hverandre*» (Botnen Eide m.fl., 2011:66).

Med denne tenkningen om relasjonsetikk og møtet med *den andre* kommer jeg til å knytte Løgstrup sin filosofi opp mot funn i drøftingskapitlet.

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for studiets metode. Først vil jeg beskrive det vitenskapsteoretiske ståstedet jeg har valgt for studiet. Deretter vil jeg gjøre rede for kvalitativ metode og det kvalitative forskningsintervju. Videre vil jeg si noe om utvalg og rekruttering samt gjennomføring av intervjuene. Jeg vil deretter beskrive analysemetoden jeg har brukt for å analysere datamaterialet. Jeg vil også gjøre rede for etiske betraktninger, forståelsen av egen rolle og forforståelse. Til sist vil jeg diskutere studiens kvalitet med utgangspunkt i reliabilitet, validitet og overførbarhet.

3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Den teoretiske referanserammen er de brillene vi har på når vi leser vårt materiale og identifiserer våre mønstre. Denne studien handler om hva terapeutene jeg har snakket med forstår med begrepet samarbeid. Jeg er opptatt av terapeutenes beskrivelser av egne refleksjoner, erfaringer og opplevelser i forhold til begrepet samarbeid. Jeg har derfor valgt et fenomenologisk - hermeneutisk vitenskapsteoretisk ståsted. Fenomenologi er studiet av fenomener og hvordan de fremtrer for intervjupersonene fra et førstepersonsperspektiv (Kvale og Brinkmann, 2009). Et fenomenologisk perspektiv fokuserer på intervjupersonenes livsverden. Her er hensikten å innhente beskrivelse av intervjupersonens meninger og fortolkninger av fenomenet samarbeid. Hovedformålet med fenomenologisk forskning er å forstå meningsfulle, konkrete relasjoner som er til stede i en erfaring. Når det er snakk om kvalitativ forskning, er fenomenologi mer bestemt et begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter. Måten å få tak i opplevelsen disse menneskene har hatt er å *samtale med dem* (Kvale og Brinkmann, 2009).

Hermeneutikken er opptatt av å forstå eller fortolke en handling ved å undersøke hva slags intensjoner som ligger bak. Den er derfor ikke primært opptatt av å avdekke årsakssammenhenger som i den naturvitenskaplige tradisjonen, men av å forstå eller fortolke en handling i kontekst (Thagaard, 2009).

Fenomenologien og hermeneutikken er vevd sammen på en måte som gjør at det ikke er mulig å skille dem fra hverandre (Malterud, 2011). I en kvalitativ studie gjør forskeren bruk

av både beskrivelser og tolkninger. Det går ikke an å bruke det ene uten å bruke det andre – enhver beskrivelse er farget av tolkninger, og enhver tolkning bygger på beskrivelser.

Malterud sier blant annet dette: «*De kvalitative metodene hører hjemme i en hermeneutisk erkjennelsestradisjon, som handler om tolkning av meninger i menneskelige uttrykk*» (Malterud, 2011: 44). Begge retningene er opptatt av hvordan mennesker forstår sin egen verden ut fra sin egen subjektive opplevelse og erfaring. Fenomenologien er opptatt av beskrivelser av fenomener for enkeltindivider, mens hermeneutikken handler om å forstå og fortolke intensjonene og meningene for disse personene (Kvale og Brinkmann, 2009).

Disse retningene vil sammen danne det vitenskapsteoretiske ståstedet for denne studien.

3.2 Kvalitativ metode

Min problemstilling har fokus på hva terapeuter forstår med begrepet *samarbeid*, i møte med *den andre*. Jeg er ikke opptatt av å teste hypoteser eller se på antall terapeuter som mener det samme, men jeg er mer opptatt av å få en dypere forståelse av hvordan mening dannes og hva de jeg intervjuer legger i det. Ut i fra det utgangspunktet velger jeg å bruke kvalitativ metode. Når jeg bruker kvalitativ metode i min oppgave, betyr dette at jeg velger å få vite noe på bekostning av noe annet. Hver enkelt metode vil ha sine fortrinn og ulemper.

Kvantitative metoder har innenfor forskermiljø hatt mest anerkjennelse frem til i dag, men kvalitative metoder blir mer og mer brukt og anerkjent, og mange forskere bruker både kvantitative og kvalitative metoder i forskningsprosjektene sine. Forskjellige perspektiver gjør det mulig å få en bedre forståelse av emnet en er interessert i (Langdridge, 2006 Kvale og Brinkmann, 2009).

At metoden jeg velger å bruke er kvalitativ betyr også at jeg går i dybden i stedet for i bredden når det gjelder forståelsen av temaet mitt. I kvalitativ forskning er man opptatt av egenskaper ved fenomener og ikke mengden av dem. Det betyr ikke at kvalitativ forskning er mindre presis enn kvantitativ, den har bare et annet fokus (Langdridge, 2006).

Langdridge deler kvalitative tilnærminger opp i to grupper:

1. De som fokuserer på deltageres forståelse (fenomenologi, etnografi og Grounded theory)
2. De som fokuserer på språk (diskursanalyse)

(Langdridge, 2006: 254)

Langdridge trekker frem at det finnes flere fellestrekk og likheter mellom kvalitativ og kvantitativ forskning, men trekker frem begrunnelser for kvalitativ metode, som jeg mener begrunner mitt valg av metode:

I kvalitativ forskning er man for det første opptatt av egenskaper ved fenomener, og ikke mengden av dem -kvalitativ arbeid fokuserer på betydning heller enn adferd – for det tredje forkaster man det naturvitenskapelige paradigme og kvalitativt arbeid søker heller å avdekke prosesser enn å forutsi dem (Langdridge, 2006: 255).

Ved å velge kvalitativ metode vil jeg kunne bidra i større grad til å presentere et mangfold av tanker og refleksjoner rundt hva terapeuter forstår med begrepet samarbeid.

3.3 Kvalitativt forskningsintervju

Med bakgrunn i min problemstilling og mitt vitenskapsteoretiske ståsted, er det altså mest hensiktsmessig å bruke en kvalitativ forskningsdesign. Jeg har valgt å bruke semistrukturert intervju. Semistrukturert intervju som metode er basert på et fenomenologisk perspektiv, der forskeren søker å forstå informantenes opplevelse samt undersøke hvordan informanten reflekterer over dette. Et semistrukturert intervju ligger nært opp til en samtale i dagliglivet, men har som profesjonelt intervju et formål. Intervjuformen er verken en åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale, men foretas i tråd med en intervjuguide (Kvale og Brinkmann, 2009).

Kvale og Brinkmann påpeker at siden forskningsintervjuet ligger så tett opp til dagliglivets samtaler, er det lett å tro at det er enkelt å gjennomføre. Dette mener de er en illusjon, og påpeker verdien av å reflektere over valg av type intervju, spørsmål og hva slags kunnskap du ønsker å få frem ut fra intervjuet.

Med bakgrunn i min problemstilling, er det to aspekter jeg ønsker å få frem av intervjuene; hva terapeutene legger i begrepet samarbeid gjennom å få frem en forståelse av begrepet til informantene, og hvordan konkrete episoder oppleves.

3.4 Utvalg og rekruttering

Kvalitative studier baserer seg i stor grad på strategiske utvalg. Utvelgelsen av informanter gjøres ut fra hvilke egenskaper eller kvalifikasjoner de har, egenskaper og kvalifikasjoner som er strategisk i forhold til forskningsprosjektets problemstilling og teoretiske utgangspunkt. Målet er å få god kvalitet på informasjonen en innhenter (Thagaard, 2013). For at jeg skal øke min forståelse av hva terapeuter forstår med begrepet samarbeid, er det ikke nødvendig med et stort utvalg informanter. I kvalitative studier kan ifølge Malterud (2011) et for stort utvalg informanter føre til at materialet blir uoversiktlig og analysen for overfladisk. Malterud skriver:

Hvis forskeren har gjort godt teoretisk forarbeid, kjenner sitt metodehåndverk, har grundig feltkunnskap og en fleksibel strategi for feltarbeid og analyse, kan data fra et lavt antall informanter (4 -7) være tilstrekkelig (Malterud, 2011:60).

Studiet baserer seg på et strategisk utvalg, hvor informantene har «egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen» (Thagaard, 2009:53).

Med dette som utgangspunkt, ønsket jeg fire informanter til studiet, og aller helst to kvinner og to menn. Dette fordi jeg var interessert i å se om det var noen forskjell på hva kvinner la i begrepet eller hva de vektla i forhold til de mannlige terapeutene. Dette har ingen ting å si i forhold til min problemstilling men ønsket mitt var å ha begge kjønn representert. Jeg har tenkt å ha to personer som jobber i et såkalt «lavterskel tilbud» i en kommune, hvor personene ikke trenger henvisning fra fastlege. De andre to personene arbeider i spesialhelsetjenesten og her må det ligge en henvisning før personene kan benytte seg av tilbudet. Dette er et fylkeskommunalt tilbud.

3.5 Gjennomføring av prøveintervju og intervju.

Jeg valgt å gjennomføre et prøveintervju med en som arbeider som terapeut i et fylkeskommunalt tiltak. Dette ble gjort for å «teste» meg som intervjuer. Her ønsket jeg en tilbakemelding på om spørsmålene mine var for ledende, og om jeg som intervjuer var for aktiv? Fikk spørsmålene frem den nødvendige informasjonen og refleksjonen som jeg var ute etter? Ved å gjennomføre et prøveintervju ville jeg kvalitetssikre, i størst mulig grad, at det var intervjuernes tanker og refleksjoner som kom frem, og ikke min stemme som intervjuer.

Når aktørene i forskningsprosessen er mennesker, og ikke bare døde gjenstander eller tall, blir det mellommenneskelige spillet som foregår i en sosial og kulturell kontekst, en organisk del av materialet (Malterud, 2011: 38).

Prøveintervjuet fikk jeg ikke tatt opp på bånd slik planen var, grunnet tekniske problemer, men jeg valgte likevel å gjennomføre det. Tilbakemeldingen fra terapeuten var at spørsmålene mine fikk fram at jeg var ute etter begrepet samarbeid. Det var nyttig at jeg i begynnelsen av intervjuet var tydelig på at det var begrepet samarbeid jeg var interessert i, og at jeg hadde en kort informasjon i tillegg til den informasjonen som stod i samtykkeerklæringen. Intervjuet gikk forholdsvis fort og jeg satt med en opplevelse av at det var noe jeg manglet, og som jeg ikke fikk tydelig fram i intervjuet. Det førte til en endring i intervjuguiden min og jeg la til et par spørsmål, samt endret litt på rekkefølgen (Intervjuguiden vedlegg 2). Jeg opplevde også at jeg måtte utdype i hva informanten fortalte, f. eks spørre om hva de la i begreper de brukte o.l. Jeg ba om tilbakemelding fra informanten på om intervjuet virket ledene og førende, men fikk negativt svar på dette. Alt i alt var det en god og nyttig erfaring før selve intervjuene.

Jeg fikk raskt tilbakemelding og samtykke fra tre informanter og kunne derfor lage avtaler fortløpende, den fjerde informanten avsto grunnet tidspress på arbeidet. Da valgte jeg å henvende meg til et distriktpoliklinisk avdeling i et fylke. Siden jeg hadde et ønske om å ha to mannlige informanter og to kvinnelige, tok jeg direkte kontakt med en kvinnelig terapeut, som sa seg villig til å la seg intervju. De to første intervjuene ble gjennomført med bare en ukes mellomrom og ca. 3-4 uker etter at de hadde takket ja til å delta i studiet. De to andre intervjuene ble gjennomført innen to måneder etter det hadde takket ja. Under selve intervjuene opplevde jeg at samtalen fløt lett og jeg fikk et inntrykk av at emnet var interessant også for de jeg intervjuet.

Jeg var forberedt på at det ville bli en utfordring å få tydelig fram at det var begrepet samarbeid i åpen kontekst jeg var ute etter. Jeg erfarte at i noen intervjuer ble intervjuguiden brukt spørsmål for spørsmål, mens de i andre intervjuer kom mer i tilfeldig rekkefølge. Jeg etterstrebet i intervjuene å få informantene til å reflektere over ord og uttrykk de brukte under samtalen.

Under intervjuene la jeg vekt på å være så bevisst som mulig og strekke meg etter etiske prinsipper som respekt, åpenhet, fordomsfrihet og å skape en trygghet i samtalen.

3.6 Analysemetode

Jeg har valgt å benytte meg av Giorgis fenomenologiske metode for å analysere datamaterialet. Kirsti Malterud har modifisert denne teorien og jeg har valgt å ta utgangspunkt i denne (Malterud, 2011). Kvalitative metoder bygger på teorier om menneskelige erfaringer og fortolkninger, og målet er å utforske meningsinnholdet innenfor et bestemt felt. Denne fenomenologiske analysemetoden ble valgt med tanke på å få frem forståelse snarere enn forklaring. Ved å få frem informantenes beskrivelser av sin opplevelse, sine tanker, holdninger og tolkninger omkring det begrepet jeg ønsker å få mer kunnskap om, er formålet å utvikle kunnskap om informantenes livsverden og erfaringer innenfor et avgrenset tema. Giorgi beskriver en prosedyre der analysen gjennomføres i fire trinn: 1) å få et helhetsinntrykk, 2) å identifisere meningsdannende enheter, 3) å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende enhetene, 4) å sammenfatte betydningen av dette (Malterud, 2011).

Jeg hadde i utgangspunktet tenkt å sette bort transkriberingen, men etter nøye overveielse og veiledning, valgte jeg å utføre transkriberingen selv. Dette førte til at jeg ble godt kjent med tekstmaterialet. Jeg valgte under transkripsjonen å nedskrive alle analoge uttrykk, dette innbefattet uttrykk som latter, kremting, hmm, tja, og også skrive ned dersom informanten hadde tenkepauser og lignende. Transkriberingen er en blanding av dialekt ord og bokmål. Dette for å gjøre det så nært opp til hva informantene gav uttrykk for. Under analysen og når jeg har trukket frem meningsbærende enheter, har jeg valgt å skrive på bokmål. Dette ble gjort for at det ikke skulle være så lett å identifisere enkelte personer i presentasjonen av materialet. Jeg valgte å bruke blå ark på de mannlige informantene og rosa på de kvinnelige informantene, dette for å lettere å skille hvem som har uttrykt hva.

Trinn 1 Helhetsinntrykk: Under denne delen av analysearbeidet skulle jeg bli kjent med materialet, og målsetningen var å skaffe meg et helhetsinntrykk framfor iøynefallende detaljer. I tråd med det fenomenologiske perspektivet, var målet i denne fasen å arbeide aktivt for å legge bort min forforståelse og teoretiske referanserammer. Å få fram informantens stemme var målsetningen. Jeg begynte å lese gjennom intervjuene flere ganger for å danne meg et helhetsinntrykk. Deretter forsøkte jeg å stille meg så åpen for de inntrykk som teksten formidlet og reflekterte over ulike måter å forstå informantenes uttrykk på. Jeg merket at det

var en utfordring å lese teksten i et «fugleperspektiv «og legge bort «analysebrillene». Min iver etter å komme i gang og min interesse for begrepet ble en stor utfordring, og derfor valgte jeg å bruke god tid på gjennomlesning. Jeg leste, deretter gikk jeg en tur der jeg mentalt arbeidet aktivt med min forforståelse og teksten, tilbake til tekstmaterialet å reflektere over hva det uttrykte. Jeg begynte å se etter ord og foreløpige temaer som kom frem i teksten. Jeg noterte alle temaene på et eget ark. Disse temaene viste seg å ha mye sammenfallende meningsinnhold. Etter å ha lest gjennom intervjuene på nytt flere ganger, valgte jeg å slå sammen de foreløpige temaene jeg hadde funnet i tekstene til fire kodegrupper. Disse enhetene var: verdier, relasjon, dialog og avklare forventninger.

Trinn 2 Meningsbærende enheter: I denne prosessen av oppgaven, gikk jeg gjennom intervjuene linje for linje, med det for øye å finne tekstutdrag som jeg kunne arkivere under enhetene som jeg hadde valgt ut fra fase 1. I Giorgis opprinnelige prosedyre heter det at hele teksten skal deles inn i meningsbærende enheter. « *The meaning units that are constituted by this procedure are understood to be constituents and not elements*» (Giorgis, 2000:14). I den prosedyren som beskrives her, anses ikke hele teksten som meningsbærende enheter, men jeg velger ut tekst som på en eller annen måte bærer med seg kunnskap om ett eller flere av temaene fra første trinn (Malterud, 2011).

Her brukte jeg fargede post it lapper, for lettere å kunne se hvem som hadde sagt hva under de forskjellige meningsbærende enhetene. Dette gjorde jeg også for lettere kunne se om det var noen forskjell på om utdragene kom fra menn eller kvinner, og om der var en forskjell på om de arbeidet i førstelinjetjenesten eller i spesialhelsetjenesten. Samt for å få et tydeligere bilde av hva informantene var opptatt av.

Trinn 3 Abstrahere innholdet: I analysens tredje trinn tok jeg for meg de meningsbærende enhetene og sitatene som jeg hadde trukket ut fra informantenes uttalelser. Her ble sitatene på nytt gjennomlest og sortert under nye sub-grupper knyttet til hvert hovedtema. Dette ble gjort for å få en mer oversikt og nyansere de meningsbærende enhetene ytterligere. Her tok jeg for meg hver kodegruppe og laget en tabell hvor jeg satt opp alle subgruppene og skrev inn hvor mange «sitatere» hver enkelt informant hadde innenfor hver subgruppe.

Tabellen nedenfor gir et eksempel på hvordan dette kunne se ut:

<u>Verdi</u>	Rosa Kvinne 1.linje	Oransje Kvinne Spesial.helsetj.	Gul Mann 1.linje	Grønn Mann Spesial.helsetj.	Til sammen	Mest omtalt.
Ikke fasit	1	1		3	5	-
Hvordan møte den andre	4	3	7	1	15	15
Systemisk - forståelse	3		1	6	10	10
Respekt	2	2		1	5	-
Barns stemme	3		8	1	12	12

Figur 1: Ikke alle sub- gruppene er tatt med i tabellen.

Trinn 4 Sammenfatte betydninger: I denne delen av analysen forsøkte jeg å klargjøre fenomenene, tankene og opplevelsene til mer generell mening, uten at meningsinnholdet fra informantene gikk tapt (Langdridge, 2011). Under dette arbeidet slettet jeg noen sub- grupper fordi de passet inn under andre, og jeg flyttet noen av de meningsbærende enhetene over i andre sub- grupper. Det var en utfordrende prosess å ikke tolke meningsinnholdet, men omskrive det til et mer generelt språk. Til slutt kom jeg frem til at mine hovedtema som jeg kom fram til i fase en også var mine fire viktigste funn: verdi, relasjon, dialog og avklare forventninger.

3.7 Refleksjoner over analyseprosessen

Som forsker skal man være på utkikk etter vesentlige kjennetegn eller essenser ved de fenomener som studeres (Malterud, 2011). Her skal man forsøke å sette egen forståelse i parentes i møtet med materialet. Selv om dette ikke vil være fullt ut mulig, har jeg forsøkt underveis i prosessen å ha et reflektert forhold til egen innflytelse på materialet.

Kvalitativ forskning kan i noen sammenhenger kritiseres for reduksjonismen, ved at man gjennom analysen deler opp tekst i biter (Malterud, 2011). Det vil alltid være en fare for at

forskeren løsriver informantenes utsagn fra den sammenhengen de opprinnelig var hentet fra, og der de hadde sin betydning. Malterud påpeker at det å dele en tekst opp i biter ikke nødvendigvis utgjør en slik fare (ibid). Hun hevder at en som forsker kan se på deler av stoffet sammen med andre elementer i materialet som sier noe om samme tema uten at dette reduserer informantenes mening. Dette var en utfordrende prosess underveis i arbeidet med analysen i denne studien.

3.8 Etiske betraktninger

Ut i fra min problemstilling og hva jeg skulle forske på, var det ikke nødvendig å søke Regional komite for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) for godkjenning av prosjektet. Jeg sendte inn søknad til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) for å få godkjent informasjonsskriv for behandling og oppbevaring av personopplysninger, og fikk dette godkjent (Vedlegg 3)

Alle informantene ble forespurt på mail om de var interessert i å delta i studiet. På denne måten hadde de også mulighet til å takke nei før de kom i kontakt med meg. Informantene som viste interesse for deltagelse tok jeg direkte kontakt med, og vi avtalte et møte. Her fikk de inngående informasjon rundt hva en deltagelse ville innebære. De fikk informasjon om hvordan anonymiteten skulle sikres gjennom hele prosessen, og at de hadde mulighet til å trekke seg fra studiet når som helst i prosessen, uten begrunnelse.

Jeg valgte å bruke god tid på å gå igjennom prosedyrene for hvordan anonymiteten, konfidensialiteten og frivillighetsaspektet ved å delta ble ivaretatt. Alle aksepterte dette og underskrev samtykkeerklæringen før vi startet intervjuet.

Informantene er anonymisert, og i transkripsjonen har de fått navn ut i fra nummer på intervjuet, og om de jobber i spesialhelsetjenesten eller førstelinjetjenesten. Under analysen fikk de fargekoder, slik jeg tidligere har beskrevet. Lydbåndopptak ble under transkripsjonen lagt inn på min private PC. Under selve transkriberingen ble navn anonymisert og lydopptakene ble lagt på en minnepenn og slettet fra PCen. Minnepinnen ble lagt i et innelåst skap sammen med informasjonsskriv, personopplysninger og transkriberingsnotater. Jeg har under intervjuene stilt meg åpen for å gjennomføre intervjuene hjemme hos terapeutene, på

dere arbeidsplass eller på min arbeidsplass, alt etter informantenes ønske. Dette har også vært med på å ivareta anonymiteten til den enkelte.

Det er mange etiske hensyn å ta i et kvalitativt forskningsintervju. Det er flere belastninger informantene kan bli utsatt for. Informantene kan kjenne på utrygghet i intervjukonteksten, frykt for å bli gjenkjent som informant, eller de kan komme til å fortelle historier fra eget liv eller arbeidsplass som kan sette dem i en sårbar posisjon. Jeg har under hele prosessen sørget for å stille spørsmål rundt hvordan intervjuprosessen opplevdes for informantene.

3.9 Forståelsen av forskerens rolle og forforståelse

Moderne vitenskapsteori avviser forestillingen om den nøytrale forskeren som ikke øver noen form for innflytelse. Forskerens ståsted, faglige interesser, motiver og personlige erfaringer avgjør hvilken problemstilling forskeren anser som mest aktuell, hvilket perspektiv som skal velges, hvilke metoder og utvalg som ansees som relevante, hvilke resultater som besvarer de viktigste spørsmålene og hvordan konklusjonene skal vektlegges og formidles. Spørsmålet er derfor ikke *hvorvidt* forskeren påvirker prosessen, men *hvordan*. Kunnskap er et produkt av menneskelig persepsjon, tolkning og samhandling (Malterud, 2011).

Tolkning er en sentral aktivitet i den kvalitative forskningsprosessen. Det viktigste redskapet for tolkninger er forskeren selv. Når jeg da velger å bruke kvalitativ forskningsmetode, skal jeg ikke prøve å utslette meg selv, men tvert imot arbeide aktivt for å gjøre meg kjent med min egen rolle, eksplisitt redegjøre for min innflytelse, og ta stilling til hva dette betyr i kunnskapsutviklingen. Det er viktig at jeg er klar over min betydning av egen forforståelse og den teoretiske referanserammen jeg har valgt. Det er i samspill mellom disse elementene at den nye kunnskapen vokser fram, mellom empiriske data og teoretiske perspektiver. Malterud har uttrykt at forforståelsen er den ryggsekken som vi bringer med oss inn i forskningsprosjektet, og innholdet i denne ryggsekken påvirker måten vi samler og leser våre data på. Malterud påpeker at: ”*Intervjueren må arbeide med seg selv både før, under og etter intervjuet for best mulig å være i stand til å lytte forutsetningsløst*» (Malterud, 2011:130).

Prøveintervjuet gav meg en nyttig erfaring i forhold til forskerrollens forskjellighet fra når jeg satt i andre samtaler. Intervjukunnskap konstrueres sosialt i samspillet mellom intervjuer og intervjupersonen. Kunnskapen som fremkommer er ikke bare noe som blir funnet, gravd frem eller gitt, men noe som skapes aktivt, gjennom spørsmål og svar, og i felleskap mellom intervjuer og intervjupersonen (Kvale og Brinkmann, 2012). Det å være bevisst egen

forforståelse ble tidlig viktig for meg. Jeg har gjennom hele prosessen hatt fokus på å være åpen for informantenes tanker, uten å skape meg ideer om svarene jeg ville få på forhånd. Underveis i analyseprosessen måtte jeg spørre meg selv flere ganger om min opplevelse i møte med terapeutene farget min forståelse og oppfatning av informantenes tilbakemeldinger. I denne fasen søkte jeg hjelp hos medstudenter slik at analyse også ble farget av andres tanker om tema. Dette ble nyttig for å unngå for mye egen tolkning av data.

Gjennom arbeidet med intervjuene, transkripsjonene og analysen med tematiseringer og kategorisering kan en fort glemme at det som skjer er en form for samproduksjon mellom forsker, informanter og tekst (Thagaard, 2009). De mange meninger som samtalene rommet og som gav mulighet for videre utforskning, vil kunne lukkes underveis i prosessen. Nærheten til transkripsjonene kan føre til at jeg som forsker mister evnen til å se alternative tolkninger.

Hva jeg som forsker velger å belyse i analysen, og mine tolkninger av den transkriberte teksten er ingen nøytral prosess, men avspeiler forskerens rolle i forskningsprosessen (Langdrigde, 2011; Thagaard, 2009). Bevisstheten på denne helheten er en holdning jeg har forsøkt å bevare gjennom hele prosessen. I analysefasen jobbet jeg tett med transkripsjonene, også etter at jeg hadde startet prosessen med å kode meningsbærende enheter fra teksten. For å utvide refleksjonen og ikke låse meg for mye i egne tolkninger av materialet, benyttet jeg meg av medstudenter i analysefasene. Dette bidro til flere tanker, refleksjoner og diskusjoner om de ulike tema som dukker opp underveis i prosessen.

3.10 Studiens kvalitet

I kvantitativ forskning må forskeren argumentere for begrepene troverdighet, generaliserbarhet og overførbarhet (Thagaard, 2009). Det diskuteres i hvilken grad troverdighet, generaliserbarhet og overførbarhet er viktig i kvalitativ forskning og ikke minst i forhold til sosialkonstruksjonistisk teori, der tanken om objektive og universelle sannheter avvises (Kvale og Brinkmann, 2012). Begrepene blir brukt i kvalitativ forskning, men i en «rekonseptualisert» form, slik at de blir relevante for kvalitativ forskning (Kvale og Brinkmann, 2012). I denne studien har jeg valgt å se funnene i denne sammenhengen i forhold til begrepet «troverdighet».

Gjennom å redegjøre for hvordan dataene er utviklet i løpet av forskningsprosessen har jeg forsøkt å argumentere for begrepet «troverdighet». Reliabiliteten, som er en del av troverdigheten, kan styrkes ved at studien blir så gjennomiktig som mulig. Jeg har forsøkt å beskrive detaljert hva jeg har gjort og tenkt i de forskjellige stadiene. Forskningsstrategi,

teoretisk ståsted og analysemetode skal skinne igjennom av detaljerte beskrivelser rundt hvem, hva, hvorfor og hvordan.

Validiteten, som er en annen side av studiens troverdighet handler om gyldigheten av de tolkninger jeg som forsker har kommet fram til. Er tolkningene jeg er kommet fram til gyldige i forhold til virkeligheten jeg har studert? Ved å redegjøre for hvordan analysen gir grunnlag for de tolkninger jeg har kommet frem til, har ønsket vært å vise den dette gjennom å være gjennomskiktig (Thagaard, 2009).

3.11 Troverdighet

Overførbarhet eller generaliserbarheten i kvalitativ studier øker ikke proporsjonalt med antall informanter eller intervjuer (Kvale og Brinkmann 2012; Thagaard, 2009). I denne studien ønsker jeg å få tilgang til en utvidet forståelse av hva terapeuter forstår med begrepet samarbeid. Studiet streber etter å få tilgang til informantenes beskrivelser og meningsinnhold i forhold til det aktuelle temaet. De funn som presenteres i dette studiet vil nødvendigvis ikke være «*sann*» eller meningsfylt for andre. I en forståelsesramme innenfor det fenomenologisk/hermeneutisk, blir forskningens troverdighet, slik jeg forstår det, knyttet opp mot informantenes subjektive livsverden – og erfaringsverden, med systematisk og metodiske forskningsarbeid, har jeg ønsket å formidle dette. For å vise forskningens troverdighet må en vise til alle sider av forskningsprosessen, hevder Kvale (2012) Det vil si at det redegjøres og argumenteres for hvert skritt i prosessen. Dette gjelder både i forhold til metoden og analysen. Ved å formidle de ulike valg og prosesser som er gjort i gjennomføringen av dette studiet har jeg forsøkt å formidle den prosessen etter beste evne.

4 Resultatpresentasjon av det empiriske materialet

I dette kapitlet vil jeg presentere de funn jeg har identifisert gjennom analyseprosessen. Med utgangspunkt i problemstillingen, har jeg identifisert ulike temaer.

Problemstilling: *Hva forstår terapeuter med begrepet samarbeid, i møte med den andre*”

Følgende forskningsspørsmål vil belyse problemstillingen:

1. Hva forstår terapeuter med begrepet *samarbeid*?
2. Endrer innholdet i begrepet: *samarbeid* seg ut i fra kontekst privat/profesjonell?
3. Endrer innholdet i begrepet: *samarbeid* seg ut i fra om du samarbeider med barn/voksen
4. Hvilken betydning har det å avklare hva en forstår med begrepet *samarbeid* på forhånd?

Funnene består av min tolkning og sammenstilling av hva terapeuter forstår med begrepet samarbeid. Funnene er dermed et produkt av min tolkning og analyse, og andre kunne ha kommet frem til andre funn i samme materialet avhengig av fokus, forforståelse og posisjon. Funnene må ikke oppfattes som entydige fastlagte begreper, men representerer ulike temaer knyttet til min problemstilling og forskningsspørsmål,

Funnene blir belyst med sitater hentet fra informantene. Sitatene er valgt med den hensikt å være illustrerende for de ulike funn de representerer. Funnene jeg vil presentere er knyttet til verdier, relasjoner, dialog og betydningen av å avklare forventninger.

4.1 Verdier

Informantene beskrev at verdier er sentralt i hva de forstår med begrepet samarbeid. Her ble verdien av hvordan en møter brukerne, verdien av å ha et ståsted hvor en ikke satt med fasiten, respekt, barnas stemme og systemisk tenkning trukket frem. Informantene gav uttrykk for at det ståstedet en hadde og bevisstheten rundt møtet med klientene var av stor betydning. En av deltakerne sa det på følgende måte:

Det er verdibasert. Etikken og verdien er kanskje en større del av et samarbeid enn en skulle tro.

Informantene gav uttrykk for at hvordan de møtte klientene var vesentlig når de skulle få til et samarbeid. For som en av deltakerne sa:

Det er ikke alltid at en opplever å ha et godt samarbeid selv om det finner sted et samarbeide.

Flere av informantene la vekt på at hvordan samarbeidet skulle komme til å være hang sammen med hvordan folk opplevde å bli møtt og hvilket syn en som terapeut har på folk. Mange gav også uttrykk for at dette kunne være veldig personavhengig. Spesielt ble det vanskelig, dersom de opplevde å bli møtt på en krenkende og lite respektfull måte. Verdien av å bli møtt med en åpen innstilling ble trukket frem som avgjørende for å få til et samarbeid.

Så hvis jeg møter folk som stempler unger eller oppfører seg lite respektfullt da får jeg et problem ikke sant, og så tenker jeg at da kan du jo kalle det samarbeidsmøter så mye du vil da, men jeg tenker at det blir det jo ikke.

Verdien av hvordan oppfatning dannes og hvordan man danner en oppfatningen av mennesker rundt seg blir sett på som vesentlig. Her ble det trukket frem eksempler fra samarbeid med skoler. Hva slags syn skolen har på en konkret elev, hvordan tolke elevens handlinger og hva vi som terapeuter kan ha av oppfatning om eleven, kan være veldig forskjellig. En informant ga uttrykk for at elever som markerer seg og som har egne meninger ofte kan bli oppfattet som lite samarbeidsvillige, mens elever som gjør det de skal blir oppfattet som elever som er samarbeidsvillige.

Noen form for samarbeid er jo sånn at du må gjøre sånn som jeg vil du skal gjøre, ellers så kan du ikke samarbeide.

Informantene var opptatt av at de som kom skulle vite hvor de var kommet hen, og hvordan de jobbet. Det å møte klienten med ro, åpen innstilling, det å lytte og stole på at vedkommende har noe på gang ble trukket fram som en verdi. Verdien av å ikke «overkjøre» klienten, men møte dem med respekt og tillit ble også oppfattet som viktig for å få til et godt samarbeid. Informantene beskrev også verdien av å ha et ståsted hvor klienten er sjef i eget liv og at ikke terapeutene overkjøre dem med sine egne meninger.

Min forståelse av begrepet samarbeid er at det er viktig at de forstår hvor de er kommet hen, her skal vi jobbe sammen og jeg ønsker å være med de på veien. Det ligger i hele min forståelse av begrepet samarbeid at den som kommer har og tar ansvar for sitt liv og hvis ikke jeg gir den ansvar for livets sitt så er det ingen effekt. Det er viktig at dette ståstedet kommer frem, og det er et slags menneskesyn og vil prege mitt møte med klienten.

Denne informanten fortalte at de var pålagt å samarbeide med mange forskjellige instanser og vedkommende opplevde at disse møtene hadde liten betydning dersom klienten ble overkjørt eller satt med en opplevelse av ikke å bli møtt. Informanten uttrykte dette slik:

Samarbeidsmøter, samarbeids ditt og samarbeids datt, der tror jeg jo mange ganger, en tror en samarbeider og klienter føler seg overstyrt.

Informantene gav uttrykk for at verdien i å ha respekt for brukerens stemme var viktig. Verdien i å ha respekt for hverandres roller og faglige ståsted i et samarbeid ble også tillagt stor betydning.

Det med å ha respekt for andres roller og hverandres forskjellighet ikke sant, og hverandres faglighet, det er forskjellige måter å se ting på.

Et av forskningsspørsmålene mine var om det terapeuten forstod med begrepet samarbeid endret seg i forhold til om de arbeidet med barn eller voksne. Her svarte informantene at de tok mer ansvar når de skulle samarbeide med barn/unge. Informantene la også vekt på at når de har barn med i samtaler, så kan barna velge om de vil sitte og høre på eller om de vil hjelpe til med en forståelse. Og tok barna initiativ, som f. eks rettet på sine foreldre gjennom å si at "...det var ikke slik det var...", gav informantene uttrykk for at det var positivt. Informantene var også oppmerksomme på språk, og når de snakket med barn prøvde de å bruke et språk som barn var fortrolig med. To av informantene jobbet mye med barn og de var ekstra tydelige på verdien av å ha respekt for barns grenser og avtaler.

Man skal ikke svikte barn, når man gjør avtaler med barn.

Flere av informantene brukte ordet systemisk tenkning, når de snakket om hva de vektla i begrepet samarbeid. Det var kun en informant som ikke nevnte dette under intervjuet. Informantene beskrev verdien av å trekke inn andre og stilte ofte spørsmål til klienten om hvem de tenkte kunne være hjelpsomme for vedkommende. Hvem stoler du på, hvem vil deg vel og hvem er du trygg på? var spørsmål de tok opp med klientene. Ofte trakk de inn familie eller hjelpeinstanser som PPT og skole. Informantene var tydelige på verdien av at familien eller vedkommende de arbeidet med var med på å bestemme hvem som skulle trekkes inn eller om det skulle trekkes inn noen. Informanten beskrev at de hadde gått fra et mer individuelt fokus til å se individet i en større sammenheng. To av informantene har uttrykt dette slik:

Når jeg tenker samarbeid så tenker jeg at her er det mer å hente og jeg har fått øynene mer og mer opp for systemet, det som er rundt meg. Før hadde jeg nok mer et individuelt fokus. I det systemisk så ser vi ikke bare på individet, men individet i en sammenheng og dermed så blir jeg plutselig nødt til å samarbeide og det utvider perspektivet.

Jeg blir nødt til å se på individet i en større sammenheng. Når jeg tenker på begrepet samarbeid så tenker jeg at systemisk forståelse er velig sentralt og med det mener jeg hvordan problemet oppstår og løses. Og at å ha den holdningen så er det med på å utvide forståelsen og det fører med seg en nysgjerrighet.

Alle informantene var opptatt av å få frem at de ikke hadde noen fasitløsning. De gav også uttrykk for at de var tydelig på at klienten var der for sin egen del og ikke for terapeutens del, og de spurte alltid hva klienten ønsket å ha ut av samarbeidet.

Jeg regnet jo med at du er ekspert, så du skulle løse dette for meg...Så blir noen litt forvirra for de tror de kommer til noen som kan gi en fasitløsning til problemene deres.

Når brukerne kom til samtale med en tydelig bestilling til terapeutene som utfordret terapeutenes ståsted, ble det vanskelig. Et eksempel på dette var at terapeuten opplevde at par kom og ønsket å samarbeide med dem for å «fikse» eller diagnostisere partneren deres. Dette var en type samarbeid som terapeuten ikke kunne gå inn i. Terapeutene understreket verdien i at for å få til et samarbeid, hadde de ingen fasitløsning, men en må være villig til å gå inn i seg selv.

Jeg husker jeg snakket med et par en gang, og han hadde vel knapt lukket døra før hun skulle forklare at han var ganske spesiell, hun vil samarbeide, hun vil bygge bro få oss med på sitt lag. Begge må være villig til å gå inn i seg selv, hvis en det var nesten så ordrett jeg vil at dere to, altså vi som terapeuter, skal finne ut hva slags diagnose min mann har, ehmm da er vi ikke helt på samarbeidslinja da.

Alle terapeutene gav uttrykk for at det de la i et samarbeid var tuftet på ståstedet at her jobber vi sammen og det er ingen fasitløsning eller mirakelkur hos støtteapparatet. Verdien av hvordan en møter den andre, respekt og tillit er grunnleggende verdier for å oppnå et samarbeid.

4.2 Relasjon

Informantene beskrev verdien av å ha en relasjon til klienten som grunnleggende og vesentlig i hva de vektla i et samarbeid. Her kom det frem viktigheten av hvordan klienten følte seg møtt, hvordan tillit og det å kunne stole på hverandre var betydningsfullt, samt utfordringen i at en i noen situasjoner kunne kjenne på at en gikk imot klientens stemme. En av informantene uttrykte verdien av relasjon slik:

Jeg tenker relasjon er selve grunnlaget for et samarbeid

En annen uttrykte det slik, på spørsmålet om hva vedkommende la i begrepet samarbeid:

For meg så legger jeg i begrepet samarbeid at man ikke sitter og bestemmer selv, men sitter og hører på andre og er en del av et fellesskap, der man prøver å finne ut av, lytte til andre og kjører ikke bare sitt eget løp, men er åpen for andres meninger og tanker og sånne ting.

Alle informantene ga uttrykk for viktigheten av hvordan klienten følte seg møtt av de som skulle være et støtteapparat. Her ble det trukket fram verdien av at klienten følte seg hørt og sett, som vesentlig for det terapeuten vektla for å få til et samarbeid. Noen av terapeutene har krav fra fastlegen og må jobbe ut i fra en henvisning og dermed en bestilling. Noen har også krav om hva de skal ha gjort av utredning innen en viss tidsperiode og kunne kjenne på at hvis en gikk for fort frem kunne dette gå på bekostning på relasjonen.

Hvis du kjører for fort på med spørsmål og utredning og alt mulig sånn så menneske de er da, for det blir så mye papirer og avkryssninger og sånn ting, så relasjonen må liksom ligge i bunnen før.

Noen arbeidsplasser brukte aktivt et tilbakemeldingsskjema etter hver time, hvor klienten skulle fylle ut hvordan de opplevde relasjonen i timen og hvordan de opplevde seg sett, forstått og hørt. Her skulle de oppgi en skår på en skala fra 1 – 10. Dette beskrev terapeutene som litt sånn begge deler, bra med tilbakemelding, men en åpner opp for en tilbakemelding som ikke alltid føltes komfortabelt, det blir veldig konkret for noen, og redselen for å såre, redd for å bli avist eller «miste» terapeuten sin kan være med på at klienten velger å skåre høyt på tilbakemeldingsskjema.

Et av forskningsspørsmålene mine var om innholdet i begrepet samarbeid endret seg i forhold til om en arbeidet med barn eller voksne. Her var alle informantene tydelig på at hvordan klientene følte seg møtt har stor betydning uansett alder. Verdien av at klientene blir sett, hørt og møtt er vesentlig for å få til et samarbeid. Av informantene var det noen som arbeidet mer med barn en andre og de uttrykt spesielt viktigheten av å være sensitive og spesielt oppmerksomme når de skulle samarbeide med barn. En av informantene uttrykte det på denne måten:

Få et godt samarbeid altså det jeg ville definere som et godt samarbeid, men det vil jo være når folk føler seg i varetatt på en god måte altså møtt med respekt at de føler at de at folk er lydhøre, de behøver ikke å være enig. Jeg føler atte unger og ungdom , hadde voksne oppført seg eller møtt de på en god måte ikke sant, så ja tenker jeg at veldig mye av det unger sliter med som gjør det kronglete for de i hverdagen som gjør at de får symptomer av ymse slag handler om hvordan voksne møter de.

På spørsmålet om terapeutene endret hva de forstod med begrepet samarbeid ut i fra kontekst privat og profesjonell, så gav informantene uttrykk for at de hadde en forventning om hvordan de skulle møte andre og en forventning om hvordan de selv ønsket å bli møtt uansett om det var privat eller profesjonell.

Det er noe av det som er slitsomt ikke sant, det er jo noe av det som kanskje er mest krevende i forhold til det å møte andre eh eh det å møte andre om du da er samarbeidspartner eller folk du må forholde deg til privat det er jo vist de oppfører seg nedlatende eller respektløst ikke sant så tenker jeg at vist de ja bastante eller sånn ja jeg tror nok det bastant eller arrogante eh eh nedlatende at det liksom å bli møtt med en sånn manglende respekt da tenker jeg det er noe av det som er mest krevende.

Noe av det informantene beskrev som kunne være med på å påvirke relasjonen til klientene, var store samarbeidsmøter, hvor mange aktører har sine synspunkter på hva som kan være det beste for klientens liv, uten at dette er ønsker som kommer fra klienten . Informantene uttrykte at vi som støtteapparat kan ha erfaring med at dette er viktige tiltak, og det blir tatt beslutninger som klienten ikke egentlig ønsker. Informantene beskrev da hvordan en i noen tilfeller prøver å få opp motivasjonen til klienten ved å kaste ut ideer, møter med NAV, kurser

og lignende, og at klienten svarer positivt på dette fordi de kan være redde for å miste for eksempel penger fra NAV.

Så kaller vi det samarbeid til pasientens beste mens pasienten kanskje ikke er der selv.

Andre utfordringer informantene gav uttrykk for når det gjaldt å bygge en samarbeidsrelasjon, var når de skulle samarbeide med motvillige klienter, f.eks. klienter som ruser seg. Her kan både terapeuter og klienter ha ulik syn på bruk av for eksempel hasjrøyking og det å skulle jobbe med egne utfordringer og følelser. Informantene beskrev at de måtte si til klientene at dersom de velger å ruse seg så kan vi ikke fortsette behandlingen. Det kan føre til at klienten har krav på seg om å gå til behandling og da kunne det fort bli et tvangsmessig opplegg med å vise urinprøver og det ville igjen gå utover relasjonen til klienten

Også kan NAV kan begynne å si da at det får du ikke hvis ikke du går og tar urinprøver og det blir sånn tvangsmessig opplegg som ikke er godt i forhold til relasjonen og du kommer ingen vei, for det er ikke pasientens eget ønske eller opplevde behov.

Informantene beskrev at tillit var viktig i forhold til det å utvikle relasjoner for samarbeid, tillit, og det at en vil klienten vel. Informantene gav uttrykk for at når de opplevde at det var tillit mellom dem og klientene, så var det mer åpenhet for å jobbe sammen, for å lete etter «nøkkelen» og for å tørre å åpne opp for det som var vanskelig. En av informantene trakk fram et eksempel på en samtale med en ung jente hvor terapeuten kjente på i møte at her var det mye sorg og smerte og ved å bygge tillit så åpnet jenta seg opp og de kunne jobbe sammen.

Vedkommende bærer på en stor smerte fordi det er åpenbart så tror vi at det handler om en mobbehistorie, en stygg mobbehistorie, bygge tillit, å lytte, hvordan opplevde du, forstå, være tilstede og så kommer det fram at det handler om seksuelle overgrep.

Det var ei jente som uttrykte masse, men så kjente jeg på at det var noe tillit som var brutt, også med tillit, støtte, så åpnet hun seg dermed kunne hun få uttrykt seg.

To av informantene jobber mye med familier og ofte er det barn som går på skole og det er det naturlig at en skal samarbeide med skolen. Her understreker informantene at dersom det ikke er grunnleggende tillit, kan samarbeidet bli vanskelig. Dette gjaldt både når de jobbet som terapeuter, men også som privatpersoner.

Samarbeid mellom skole og hjem, altså klart hvis det ikke er grunnleggende tillit, så tror jeg nok vi ble usikre. Det at jeg alltid har en tillit og en ydmykhet til de jeg samarbeider med både i privaten og som terapeut vil være viktig

Informantene beskrev at de fortalte om taushetsplikten. Dersom en tenker at en bør trekke inn andre, så understrekte terapeutene viktigheten av å spille med åpne kort og bygge tillit, slik at klienten kan stole på terapeuten og det stedet de er kommet til. Informanten beskrev det som helt vesentlig at en kan stole på hverandre og ha tillit er grunnleggende i en relasjon.

4.3 Dialog

Samtale er kanskje det viktigste verktøyet til en terapeut, og derfor er det ingen overraskelse at dette ble noe som alle informantene beskrev som vesentlig når de tenkte på begrepet samarbeid. Her er alle informantene inne på verdien av å bli sett, hørt og forstått som noe grunnleggende i dialogen og for dialogen. En av informantene uttrykte det slik:

Dialog er helt vesentlig, og her ligger hele min forståelse av det vi skal gjøre, av hva samarbeid er. Jeg tenker at samarbeide ligger jo i å åpne for å kunne utvide perspektivet for å få den dialogen eller samarbeidet oss i mellom.

Informantene gav uttrykk for at når de samarbeidet med sine kliner så var det grunnleggende at de hadde en holdning om at begge parter skulle komme med sine synspunkter og at synspunktene skulle bli hørt og tatt med i betraktningen av hva som skulle gjøres.

Å lytte til andre og kjører ikke bare sitt eget løp, men er åpen for andres meninger og tanker og sanne ting.

Andre informanter var opptatt av det grunnleggende i et samarbeid, hvordan man har blitt lært opp til å snakke sammen, for eksempel i forhold til turtaking. Nå er det min tur, da hører du. Når du snakker tier jeg stiller og hører etter. Måten det blir respondert på vil være et tegn på om vedkommende har fått med seg det som det snakkes om.

Det er jo noe av det vi lærer unge par, dialogene, det går igjen i veldig mange samtaler, dette med å vite hvordan man inntar en lytterposisjon.

Alle informantene var opptatt av det å lytte, det å sitte og høre etter, som en viktig del av dialogen. Som terapeut er det å lytte og høre ordentlig etter like viktig som å snakke. Informantene uttrykte at det å ha en åpen innstilling og høre ordentlig etter, er en helt vesentlig del av hva de legger i begrepet samarbeid.

Altså prøve å høre etter, altså lytte godt da, det med å være nysgjerrig, at det er forskjellige måter å se ting på. Og hvis en da møter folk som ikke åpner ørene i det hele tatt, som bare holder på med sitt, det er knallvanskelig.

To av informantene var opptatt av hvordan de møtte enkelt personer, par eller familier når de kom inn på kontoret. Disse informantene poengterte verdien av å forklare hvordan de tenkte å samarbeide med de som kom. Her jobber de ofte to og to sammen og noen ganger brukte de

reflekterende team i møtet med f. eks familier. Da valgte informantene å bruke litt tid på å fortelle hvordan dette fungerte og så på denne tilnærmingen som en måte å ha en dialog med de fremmøtte på.

Mens jeg snakker så sitter min kollega og hører etter og gjør seg sine tanker og det skaper nok en mye større altså det at man slipper å konsentrere seg på dette å finne ut bruke masse krefter på å prøve å finne ut og logge seg på , hvordan dette skal skje , finne ut av reglene.

Et par av informantene beskrev at jobben som terapeut hadde påvirket hvordan de forholdt seg til sine barn og mente at det var fordelaktig. De gav uttrykk for at den nysgjerrigheten som en trenger i arbeidet som terapeut, var noe de tok med seg inn i relasjonen og dialogen med egne barn, og informantene følte seg tryggere på å bruke den.

Jeg merker at arbeidet mitt har gitt meg anledning til å utvikle sider ved meg som jeg tror er fordelaktig i forhold til barna mine først og fremst. Det har lært meg, altså den nysgjerrigheten som jeg har med meg i jobben, den merker jeg den er veldig tilstede i at jeg føler meg tryggere på å bruke den.

En annen informant beskrev det på denne måten:

Jeg tror at det er et gode da for ungen min at jeg kan på en annen måte reflektere mer over hva jeg holder på med hvilke rolle jeg har og hva hun holder på med og sånn men jeg blir like trekt og det handler om hvor nærme vi er sånn følelsesmessig og det vil ikke være sånn på jobb.

Noen informanter var opptatt av at atferden kunne være et språk og dermed en viktig del av dialogen i et samarbeid. Informantene stilte seg ofte spørsmålet hva er denne atferden et uttrykk for? Her er informanten opptatt av at hvilken faglig bakgrunn og teoretisk ståsted en har, vil påvirke hvordan en møter folk og hvordan en ser at ting henger sammen.

Det går på forskjellige måter å tenke på hva som hjelper men også hvordan en skal forstå det en ser da eller det en observerer, altså mening hva gir mening eller hva er atferden et uttrykk for.

Her beskriver informanten at ulike instanser og ulikt faglig ståsted vil påvirke hvordan en «tolker» en atferd og dermed hvordan den tolkningen igjen vil være med på å påvirke dialogen rundt atferden. En annen informant beskrev hvordan hun skulle på et samarbeidsmøte med skolen vedrørende tilbakemelding på eget barn.

Kommer med tilbakemeldinger om ting som ikke blir tatt hensyn til og hørt alltid. Det har jeg erfart, men samtidig så har jeg erfart at avhengig av den personen du møter da om de hører din versjon av det og kanskje kan se barnet ditt på et annet vis, der de tar hensyn til det du sier, for det har jeg jo erfart at de ser en bit av noe og ser eleven ut i fra sine synspunkter og kanskje kan ha vanskelig for å se den usikkerheten og utryggheten som ligger under. Det må kanskje foreldre opplyse om, fordi læreren kanskje ikke har kompetanse på at det skjer noe at det er problemer under den tøffe masken.

Dialogen, både hvordan en snakker med hverandre, lytter til hverandre og ”ser” hverandre, var vesentlig for hva informantene forstod med begrepet samarbeid. Atferd som språk var det også noen av informantene som trakk fram som viktig i dialogen og møtet med *den andre*.

4.4 Avklare forventninger

Alle informantene beskrev på ulike måter verdien av å avklare forventninger ved et samarbeid. Det at en arbeider under taushetsplikt, en har et ståsted hvor en ikke har en fasitløsning på et problem, hva er «bestillingen» til de som kommer og avklare hva som er målet, hva personene som kommer ønsker hjelp til, var alle informantene inn på som viktig i et samarbeid.

Informantene beskrev verdien i å fortelle hvor klientene var kommet, og de la vekt på å fortelle at det er viktig for oss å skjønne hvorfor dere er kommet hit og hva dere ønsker hjelp til. Informantene uttrykt at det er viktig at en har fokus på det en skal samarbeide om, og at en

hele tiden sjekker ut med klientene om dette er opplevs nyttig. Snakker vi om ting som er viktig nå? At vi som terapeuter hele tiden stopper opp og sjekker ut om vi er der vi skal.

Vi legger noen premisser til å begynne med i forhold til hvordan vi tenker og legger i et typisk samarbeid når folk kommer som går igjen i samtalen, hvor vi hele tiden stopper opp og sjekker ut om vi er der vi skal.

Noen ganger sier informantene at vi tror vi samarbeider og en tror en har samme mål, men så har vi ikke det. Det kan gå på hva en tror hjelper. Her kan det være forskjeller i faglig bakgrunn eller faglig forankring som kan være med på at en tror en samarbeider, men så oppdager en at en har ulike mål.

Vi kan ikke samarbeid når vi ikke vet hva vi skal samarbeid om. Du skal bygge hus og jeg skal bygge garasje

Det å få til en felles forståelse er utrolig sentralt i et samarbeid i følge informantene. Hvis en ikke har en felles forståelse så kan det bety at en jobber ut i fra veldig uklare forventninger. En informant uttrykt dette slik:

Det er ikke bare å si ordet samarbeid, vi skal samarbeide, det kan bety så uendelig mye. Jeg ser det også på dette stedet. Her skal man tenke at dette «samboerforholdet» skal utløse en type samarbeid, det gjør det bare ikke uten videre, det koster arbeid, det er krevende og uhyre viktig at en klargjør hvordan vi skal samarbeide, og hva vi skal samarbeide om

Flere av informantene var en del av ulike støtteteam, som for eksempel Familievoldsteamet. Teamet er satt sammen av flere instanser, og både politi, barnevern og familiesenteret er representert. Informantene beskrev hvordan de hadde brukt mye tid på å avklare hvilken rolle de forskjellige hadde inn i teamet og avklare forventninger til hvem som kunne gjøre hva.

Avklaring gjør at det blir faglig mer forsvarlig, hvis ikke politiet er tydelig på sine rammer så vil du kunne klusse til etterforskningen og hvis ikke barnevernet er tydelig på sine rammer og hva de gjør så vil jo det usse til i rommet og det kan oppleves uryddig og utrygt.

Det å avklare målet, hensikten, hva klienten ønsket, var vesentlig for hva informantene forstod med begrepet samarbeid. Verdien av det å hele tiden sjekke ut om en er på «rett» plass, eller om det oppleves som nyttig for klienten var viktig for informantene.

5 Drøfting

I dette kapitlet vil jeg drøfte funnene jeg identifiserte gjennom analysen, samt presentere mulig påvirkning disse funnene kan ha for praksisfeltet. Min problemstilling handler om hva terapeuter forstår med begrepet *samarbeid*. Funnene jeg kom fram til i analysen er ”store” i den forstand at de kan belyses fra mange ulike innfallsvinkler, og de rommer mange meninger. Derfor har jeg valgt primært å belyse to funn fra analysen, og se disse i lys av teori som går på møtet med *den andre*, og det møtet som foregår *ansikt til ansikt*. Jeg vil primært belyse disse funnene i lys av aktuell forskning og teori. De to funnene jeg vil fokusere på er funn som har sammenheng med begrepene verdier og relasjon og betydningen av disse i forhold til terapeutenes samarbeid med *den andre*.

- Verdier
- Relasjon

Jeg har valgt å beskrive Bubers filosofi mer inngående fordi Levinas og Løgstrup tok utgangspunkt i hans teori. Etikk generelt og spesielt nærhetsetikk, har fått stor oppmerksomhet de senere årene. Disse tre filosofene har vært med på å legge grunnlaget for modellen som tar utgangspunkt i et *Jeg – Du* forhold, et møte mellom mennesker og hvordan vi er viklet inn i hverandres liv. Under funnene som omhandler verdier, vektlegges Bubers filosofi, og da forholdet mellom et *Jeg- Det* og et *Jeg- Du* møte. Videre vil Levinas sin tenkning rundt møte med *den andres ansikt*, samt Løgstrups tenkning rundt den *etiske fordring* i møte med *den andre*, vektlegges. Levinas, Bubers og Løgstrups tenkning som jeg har sett funnene knyttet til *verdier* i lys av, vil være en ”plattform” for teorien som jeg vil se funnene som omhandler *relasjon* i lys av. Her vil jeg også trekke fram Skjervheims tenkning rundt den treleddete relasjon, samt Schibbys tenkning rundt dialektisk relasjonsforståelse og anerkjennelse. Under drøftingen av verdier og relasjon, vil jeg komme inn på funnene som underbygger betydningen av dialog og det å avklare forventninger, men jeg kommer ikke til å drøfte disse eksplisitt, de trekkes fram som en del av drøftingen knyttet til verdier og relasjon. Rammeverket som jeg ser dette i lys av er et systemisk og familierapeutisk ståsted bygd på sosialkonstruksjonsismen og Gregory Baetsons tanker rundt systemteori.

5.1 Verdier

Informantene i denne studien uttrykte at det de forstod med begrepet *samarbeid*, handlet mye om hvordan de møtte folk og hvilket ”syn” de hadde på dem de skulle samarbeide med. En av informantene sa:

Det handler om, ja vil nesten si menneskesyn, hvordan du møter de du skal samarbeide med

Spesielt ble det vanskelig, gav informantene uttrykk for, dersom de opplevde å bli møtt på en krenkende og lite respektfull måte. Verdien av å bli møtt med en åpen innstilling ble trukket frem som avgjørende for å få til et samarbeid. Informantene gav uttrykk for at det ståstedet en hadde og bevisstheten rundt sitt eget verdisyn i møtet med klientene var av stor betydning. Forståelsen av hvordan oppfatning oppstår og hvordan en ser på menneskene rundt seg ble sett på som vesentlig. Det var også viktig for informantene å få frem at de ikke satt med fasiten. Det å ha den oppfatningen at en hadde en fasit ville gjøre noe med møtet med klientene, ifølge mine informanter. Informantene trakk også frem systemisk tenkning, i den forstand at de i møtet med klientene, ikke tenkte personen er problemet, men hadde i større grad fokus på samspill i sosiale systemer. Istedenfor å se noe sykt, feil, skjevutviklet eller patologisk hos enkeltpersoner, ønsket en å se mer på klienten i et system og mer mot relasjonen er problemet (Lundby, 2009). Terapeuten som inntar en «ikke vitende posisjon» hvor terapeut og klient begge er utforskere, og er opptatt av å jobbe sammen, er et ståsted jeg kan kjenne igjen ut i fra intervjuene. Det å utforske, sjekke ut hva det er klienten ønsker, være tydelig på at det er klienten som er «sjef», i den forstand at det var de som kom en skulle ha fokus på, og ikke det en selv trodde var viktig.

Hvem er jeg som terapeut og hva står jeg for? Dette mente mine informanter var viktig å ha et bevisst forhold til i møtet med *den andre*. Min identitet og mine verdier er med meg i møtet og dermed vil mitt ståsted påvirke samarbeidet. Hvilket syn har jeg på dem jeg møter?

Forståelsen av hva en legger i begrepet samarbeid i møtet med *den andre* handler i like stor grad om hvem vi er som terapeuter, våre egne fortellinger, måten vi definerer oss selv som personer og vår identitet som terapeuter (Anderson, 2003) Terapibegrepet historisk sett var en betegnelse for en måte å behandle en sosial størrelse på, mer en det var et paradigmeskifte. Individet og familien ble ansett som utgangspunkt for patologi og fokus var på behandling. Terapeuten som ekspert i hvordan andre skal leve, var rådende, og det var dette den

systemiske tenkningen gjorde «opprør» mot (Ibid). Dette var noe mine informanter var opptatt av, og de uttrykte at det ikke var eksperter, men hjelpere på veien. Dette er i tråd med Harlene Anderson, som sier: «*Vi taler bare med mennesker*» (Anderson, 2003:100). Hun kaller det et *samtaleorientert partnerskap*, hvor klient og terapeut i fellesskap definerer medlemskapet, setter grenser og tar beslutninger om målet for behandlingen. En av informantene uttrykte det slik:

Vi avklarer alltid med å fortelle hvor de er kommet og at det er viktig for oss å skjønne hvorfor dere er kommet hit og hva dere ønsker. Det er vesentlig at vi har fokus på det vi skal samarbeide om. Hele tiden sjekke ut, er dette nyttig? Snakker vi om ting som er viktig nå? Stoppe opp og sjekke ut om vi er der vi skal.

Informantene gav uttrykk for at de ønsket i møtet med klientene ikke å tenke lineær årsaksforklaring, men mer sirkulært, og dette synet påvirket hva informantene forstod med begrepet samarbeid. De ønsket i mye større grad å trekke inn klients nettverk for å tenke hva kan være hjelpsomt for klienten. Denne «nye» måten å forstå samarbeid med klienter på har sitt ståsted i sosialkonstruksjonisme og i Baetson systemteori. Det at det ikke finnes en «objektiv» sannhet er allmenn akseptert, tenker jeg, men allikevel er det mye som henger igjen i lineær- årsakstenkning. For å løse et problem må en finne en årsak, i motsetning til det systemiske, som står for at problemet løses ved å intervensere i samspill. Forståelse av begrepet samarbeid vil i møtet med *den andre* ha veldig forskjellig utgang, om en har et ståsted i lineær- årsak eller i det systemiske. Har terapeuten et ståsted som ekspert, eller som hjelper i møtet med den andre? Mine informanter ønsket alle å ha et ståsted som hjelper og at de sammen med klienten kunne være til hjelp. Det betyr ikke at verdien av utdanning, kompetanse og erfaring ikke blir verdsatt, men verdisynet som grunnlag for et samarbeid var vesentlig. Selv om intensjonen til terapeutene er å ha en likeverdig dialog og ikke en ekspert rolle, så vil terapeutene farges av omgivelsen en arbeidet under og det systemet en representerer. Hvilke forventninger har samfunnet til hjelp fra spesialhelsetjenesten for eksempel. Er møtet preget av en forventning om å være eksperter som kan komme med en løsning? Mine informanter gav også uttrykk for at de av og til ble møtt med en forventning om å finne «feilen» ved for eksempel barnet eller ektefellen. Jeg tenker at en lineær

årsaksforklaring ligger dypt nedgrav i vår tenkning og vil være med på å prege møtet med *den andre*.

Med bakgrunn i hva mine informanter har uttrykt og i de funn jeg kom fram til i analysen, ønsker jeg å se på møtet med *den andre* og da avgrenset til møtet ansikt til ansikt, i lys av teori knyttet opp mot Buber, *Jeg – Det* og *Jeg – Du* forholdet, Levinas, Den andres ansikt, og Løgstrup, den etiske fordring.

5.1.1 Buber og hans tenkning rundt *Jeg - Det* og *Jeg – Du* forhold i møtet med *den andre*

Møtet med *den andre*, mellom et *Jeg* og et *Du* står sentralt i Martin Bubers forfatterskap. I følge Buber så finnes kilden til utvikling av medmenneskelighet og identitet i dette møtet. Ordet og uttrykket ”møtet” har sin opprinnelse fra Martin Bubers filosofi. For han var ”møtet” med *den andre*, mellom et *Jeg* og et *Du*, helt sentralt. I forståelsen av begrepet samarbeid, sam- arbeid, arbeide – sammen, kan en løfte dette inn i tenkningen til Buber og stille spørsmål: *Hvem blir jeg i møtet med deg?* Informantene uttrykte at hvilket syn de hadde på den de skulle møte og samarbeide med, var av vesentlig betydning. Hvilke holdninger har vi til den/de vi skal møte? Vil møtet bli et møte mellom et *Jeg* og et *Du* eller mellom et *Jeg* og et *Det*?

Når mennesket møter verden i form av *Jeg – Det* relasjonen, karakteriseres dette av Buber som en distansert betraktning, et subjekt – objekt forhold, hvor ting og hendelser i verden observeres på avstand. Det betyr også at i *Jeg – Det* relasjonen framstår et annet menneske som et objekt som skal erfares (Skrefsrud, 2014). Den verden som grunnordet *Jeg – Det* innstifter, vil være en verden der mennesket kun beveger seg på tingenes og verdens overflate. En kan si at det Buber omtaler som *Det verden* innebærer det samme som det Schibbye (2006) har forklart begrepet essens med. ”*Fokuset er på det ytre. Da blir det hva vi er som bestemmer vår virkelighet, ikke at vi er. Vår identitet blir noe vi har, ikke noe vi er*” (Schibbye, 2006:36). Et eksempel vil da være, når en terapeut møter sin klient og sortere vedkommende som ressurssterke eller ressursvake, eller møter vedkommende med å differensiere mellom ulike diagnoser. Det vil da være diagnosen som ”kommer”, ikke personen. Felles, i disse eksemplene, er at man ser bort fra personenes unikheter og egenart, vedkommende blir tingliggjort. Å tingliggjøre betyr gjøre noe til en ting. Ting kan bestemmes over, påvirkes og manipuleres. Ting har ingen identitet i kraft av seg selv (Schibbye, 2006). Med en holdning inn i møtet med *den andre* som et *Jeg – Det* relasjon, vil dette påvirke

hvordan en forstår samarbeid. Mine informanter var opptatt av hvilket syn en hadde på den en skulle samarbeide med. Med en *Jeg – Det* holdning ville da møtet vært preget av for eksempel terapeuten som møter ADHD- gutten, den ressursvake familien eller den utagerende jenta. Informanter var opptatt av hvordan de møtte klientene, og med et *Jeg – Det* relasjon vil de ikke møte klientene, men “objekter”. Jeg tenker at ingen ønsker å vedkjenne seg en slik holdning, men allikevel tror jeg at en ”tingliggjør” mer en det en ønsker og er klar over. Behovet for å beskrive, definere, analysere og forstå, kan være med på å begrense den andres egenart og unikhhet. Nå ble denne tenkningen i et negativt fortegn, men det trenger ikke å bety at en med et *Jeg – Det* forhold tenker på *den andre* som en ting i alle situasjoner. Det er uunngåelig å aldri se et menneske i et *Jeg – Det* forhold. Buber setter ikke *Jeg- Det* eller *Jeg – Du* forholdet opp mot hverandre, men han presenterer dem som motsatser. Det ene begrepet utelukker ikke det andre. Det er ikke slik at *Jeg – Du* forholdet representerer det positive, forstått som det dialogiske, det relasjonelle og det fellesskapssøkende, mens *Jeg – Det* forholdet representerer det negative i form av det monologiske, det selvopptatte og ensomme. Det er mer slik at mennesket forholder seg til verden på begge måter, og er avhengig av å forholde seg til verden på begge måter (Skrefsrud, 2014). Buber skriver: ”*Uten Det kan mennesket ikke leve. Men den som lever bare med Det, er ikke menneske*”(Buber 1992:34). Overalt finner vi et *Jeg – Det* forhold, det kan være i de nære relasjoner så vel som i mer formelle og upersonlige samarbeidsforhold (Grelland m.fl., 2014). Et objektiviserende forhold eller *Jeg – Det* forhold er begrensende, fordi vi alltid kan regne med at den andre personen er mer og på enkelte måter annerledes en det en ser vedkommende som. En kan aldri, i ens forståelse, lage et fullstendig mentalt kart over den andre der alt er forstått. Selv de som står oss nærmest og som en tror en kjenner, kan overraske oss, vise nye egenskaper og gjøre uventede valg. Det er rett og slett ikke mulig å romme et annet menneskes sinn eller totaliteten av dets egenskaper i vår egen forståelse (Ibid). Under intervjuene var terapeutene opptatt av å ha respekt for dem de skulle møte. Respekt for klientens egenart og for dens rett til å være sjef i eget liv. Respekten for å møte de med ydmykhet og la de sin stemme komme fram, var noe alle informantene mente var viktig i et samarbeide.

Terapeutene var opptatt av hvordan de møtte *den andre* og det er naturlig at den en møter, blir møtt som objekt noen ganger og subjekt andre ganger. Vi er alle både subjekt og objekt. Men det er viktig å være klar over at en observerer gjennom sine briller, og at en må rådføre seg med klienten når det gjelder oppfatningen av hva som blir sagt (Schibbye, 2004). Det er lett,

tror jeg, i egenskap av å være terapeut og i den posisjon at noen oppsøker deg eller blir henvist til deg, å innta en ekspertrolle, men desto viktigere blir det å være bevisst sitt ståsted i møte med klienten. Poeten Gunvor Hofmo (1921 – 1995) har skrevet et dikt hvor følelsen av smerte og overgrep når en blir fratatt sin opplevelse og blir definert som et objekt skildres.

Hvordan kan du
se gjennom mine øyne,
høre med mine ører
uten at menneskene
beveges, uten at
trærne vrir seg i angst
og stillheten farges av blod.

Jeg – Du forholdet inntreffer alltid i et møte mellom personer som finner sted til en bestemt tid og på et bestemt sted. Utenom slike møter, når du for eksempel tenker på eller omtaler en person som ikke er til stede, er du alltid i samme modus som i et *Jeg - Det* forhold. Men i møtet, *ansikt til ansikt* med den andre, kan du møte den andre på en måte som Buber kaller *Jeg –Du* (Grelland m.fl., 2014). Møtet mellom et jeg og et du er basert på gjensidighet og krever at begge parter er aktive og deltakende. Buber skriver: «*All virkelighet er en virken, som jeg tar del i uten å kunne tilegne med den. Hvor det ingen deltakelse er, der er ingen virkelighet*» (Buber, 1967:62; Botnen Eide m.fl., 2011:34). En kan ikke møte den andre uten selv å være deltakende og medværende, i følge Buber. I et *Jeg – Du* forhold er det mer åpenhet og nærhet. Han beskriver møte med *den andre* som et vågestykke, hvor man investerer seg selv i dette samtidig som man taper noe av styringen og kontrollen over det som skjer (Botnen Eide m.fl., 2011). Møtet med *den andre* blir sammenliknet med et vågestykke fordi en i møtet vil berøre et annet menneske på en grunnleggende måte. Siden møtet berører menneske på en grunnleggende måte, vil etikken som aktualiseres ikke være bestemt av på forhånd oppsatte regler, vaner og prosedyrer. I et slikt møte kommer *den andre* oss levende og virkelighetsnært i møtet gjennom ord, tale og handling. Jegets svar må være tilsvarende og man famler seg fram med seg selv som innsats (Ibid). Møtet mellom et *Jeg* og et *Du* er basert på gjensidighet. Buber og andre eksistensfilosofier ønsker at vi som mennesker skal tørre å gi mer av oss selv og kjenne mer på følelsene (Schibbye, 2006). Hvordan vil en slik tenkning påvirke synet terapeuten har til å samarbeide med den de møter? Informantene

mine sier noe om verdien av å møte den som kommer med respekt og ydmykhet. Et møte innebærer, ifølge Buber, det at den andre personen blir respektert for den person han/hun er. Det å møte et annet menneske på denne måten krever en etisk væremåte, ved å vise tillit, respekt, åpenhet og ansvar (Botnen Eide m.fl., 2011). Eksistensialismen er opptatt av at menneske *er* til i verden, ikke bare som et individ, men som det spesielle individet *jeg* er (Schibbye, 2004). Det er *jeget* og dens egenart som er i møtet og det er viktig å møte *jeget*. Hvis ikke kan en møte ytre definisjoner, som møte med læreren, psykologen, den vanskelige eleven. Hvem individet er har sin opprinnelse i det ytre, ikke i individets eget valg og bestemmelse av hvem det er. Det kan føre til at disse ytre definisjonene styrer individet i hvem individet skal være (Ibid). Dette kan igjen føre til at vi møter det ytre med respekt og tillit, men ikke *jeget*. Vi kan vise respekt og tillit til det ytre, til *hvem* som kommer. Hvordan vil det prege møtet? Faren er at en ikke vil ha et møte hvor en berører eller at det oppstår en forandring, fordi en ikke møter *jeget*. Blir møtet da preget av «personer» som møtes og ikke to individer? Faren ved å møte ”personen” som for eksempel psykologen, eller læreren, blir at vi tingliggjør. Men også i samspillet blir terapeuten tingliggjort. Tingliggjøring innebærer at mennesker får tinglige egenskaper, blir en ting, mister taket i det spesifikt menneskelige, nemlig at vi først og fremst er eksisterende individer (Schibbye, 2006).

Buber var av den oppfatning at i et *Jeg – Du* møtet utviklet mennesket sin evne til empati og sin egen identitet (Buber, 1992). *Jeg – Du* forholdet er det som er grunnleggende for at mennesker skal kunne eksistere. Buber mente at mennesket kun kan bli et ”*jeg*”, et ”*selv*” etter først å ha møtt et annet menneske og vært i dialog. Et avgjørende aspekt er at ”*jeget*” forholdet seg til ”*duet*” på en måte som anerkjenner *duets* annerledeshet eller forskjellighet fra en selv. Den andre kommer *jeget* i møte av nåde, en gave (Botnen Eide m.fl., 2011). I møtet finner det sted en bekreftelse av hverandres frihet og annerledeshet. Forståelsen av begrepet samarbeid vil etter denne tenkningen bli å møte *den andre* med en oppriktig nysgjerrighet på *hvem* vi møter, ikke på *hva* vi møter. ”*Vår identitet blir noe vi har, ikke noe vi er*” (Schibbye, 2006:36)

Det å få mye informasjon om vedkommende før møtet, kunne for noen av informantene være et dilemma. All informasjon gjør noe med oss og dermed noe i møtet med *den andre*. Bevisstheten rundt sine egne ”kjepphester” og fordommer var viktig fordi det påvirker møtet med *den andre*, i følge mine informanter. Familieterapi har utviklet seg i mange forskjellige retninger, men det som er felles er for eksempel psykiske problemer er problemer *mellom* mennesker og ikke et problem ved det enkelte individ. Familieterapi gir en forståelse der den

enkelte personen ikke er bæreren av problemet, og dermed fjerner en merkelappen ”syndebukk”. Ved å ha et ståsted i det systemisk og familieterapeutisk vil det føre til at en møter klienten med å se på problemet som en del av samspill, og ikke at problemet er en del av klientens identitet (Johnsen og Torsteinsson, 2012). Betyr det at en skyver problemet fra individet over på andre? I et familieterapeutisk ståsted er terapeuten en del av systemet, på lik linje som andre deltakere i systemet, og kan ikke stille seg utenfor systemet og observere (Hårtveit og Jensen, 2004). Samspillet i et møte må forstås sirkulært ifølge Bateson, og vi blir selv en del av samspillet. Det finnes ikke en objektiv sannhet om et forhold, men tolkninger, punktueringer og mulige måter å forstå på (Ulleberg, 2004). Min tanke er at vi er en del av hverandres liv og det betyr at vi påvirker hverandre på godt og vondt. Det å se at ting henger sammen er et viktig utgangspunkt og vil prege mitt møte med *den andre*. Den informasjonen en får om andre bør en i beste fall ta som informasjon og ikke som en del av identiteten til klienten. En må bestrebe seg på å være nysgjerrig på hvem den en møter er. Hvem er *den andre*?

5.1.2 Levinas og hans tenkning rundt møtet med den andre

I likhet med Martin Buber var også Levinas opptatt av å beskrive hva som skjer i møtet mellom to mennesker. Levinas viser i flere av sine skrifter til Martin Bubers filosofi, men Levinas er mest opptatt av å utforske hva et *Jeg – Du* forhold egentlig er rent fenomenologisk og hvordan det etableres (Botnen Eide m.fl., 2011). Emmanuel Levinas sin teori vektlegger først og fremst ”Den annens ansikt”. Levinas ser *Jeg- Du* forholdet fra jegets perspektiv, som subjektets opplevelse av *den andre*. Subjektet *blir* et *jeg* ved at det svarer på den andres tilstedeværelse, i møtet med *den andres* ansikt. Det er ikke *jeget* som kommer først, det begynner med den *annerledes andre*, før ideen om et *du* oppstår. Kravet om et svar, et svar, oppstår som en språkløs forventning fra den andres ansikt. Det er i dette svaret at språket blir til (Grelland m.fl., 2014). Levinas har fokus på hva som skjer mellom mennesker før *språket* kommer inn og gjør noe med relasjonen og dermed også forståelsen av den (ibid). Det er i dette møtet, ansikt til ansikt, forventninger om et svar, et svar som den jeg er, og som ikke bare er ord, de er også handlinger. Det er alt som gjør meg til den jeg er, eller retttere sagt til den jeg stadig blir.

Levinas ser på ansiktet som menneskets viktigste kjennetegn og beskriver det som nakent uten beskyttelse, og helt vergeløst. Ansiktet er i Levinas sin teori et bilde på sårbarheten. Alle mennesker er sårbare og det er derfor vi er avhengig av hverandre.

Jeg tror at språkets begynnelse ligger i ansiktet. På en eller annen måte kaller det i sin taushet på en. Ens reaksjon på ansiktet er et svar. Ikke bare et svar, men et ansvar.
(Levinas, 2002:44)

Hvordan vil et slikt ståsted prege forståelsen av begrepet samarbeid og møtet med *den andre*? Møtet med den andre kaller fram et behov hos meg for å gi en respons på en eller annen måte. Dette var mine informanter opptatt av. I møter med klienter kunne de kjenne på en smerte, en tristhet eller for eksempel en krenkelse som gjorde noe med dem. Ta vare på den andre! Å være menneske er først og fremst å være medmenneske. Du kan ikke velge om du skal gjøre godt mot en annen, du er rett og slett utlevert til kravet som går ut fra den andres ansikt. Dette er, ifølge Levinas, ufravikelig og kan ikke velges eller velges bort (Aadland, 2004). Levinas beskriver forholdet til den andre som tilværelsens brennpunkt. Det er ikke en etikk basert på normer og påbud, ei heller etikk basert på psykologisk innlevelse eller ens egen subjektive opplevelse, men appellen fra *den andres* ansikt (Ibid). I *Jegets* møte med *den andre* kan det oppstå noe som *jeget* kjenner seg igjen i og dermed kan *jeget* gå inn i et felles *vi subjekt* med. Det andre mennesket er ikke noe motstående til meg, som konfronterer meg, i stedet går møtet med den andre ut på at *jeget* og *den andre* sammen retter våre oppmerksomheter mot noe felles. Mine informanter trakk inn eksempler på slike møter under intervjuene.

Jeg har i mange samtaler sett og erfart at her er det smerte, vedkommende bærer på en smerte også bygge tillit, lytte, spørre, undersøke, hvordan opplevde du det, forstå, være tilstede og etter hvert åpnet vedkommende seg og dermed kunne vi få til noe sammen.

Med bakgrunn i en slik tenkning som den Levinas står for rundt møtet med *den andre*, vil måten vi forholder oss til den andres ansikt på si noe om vår etiske holdning og være med på å bestemme hvem vi selv fremstår som. Levinas er blitt kritisert for å stille etiske krav som det er umulig å etterleve for noe menneske. Jeg, som et menneske og som terapeut i møtet med

den andre, kan ikke hele tiden være ansvarlig for *den andre*, jeg kan ikke hele tiden imøtekomme appellen i *den andres* ansikt. I følge Dag Aasland, en av forfatterne, i boka ” *Fordi vi er mennesker, en bok om samarbeidets etikk*”, hevder at en slik innvending bygger på en misforstått tolkning av Levinas. Levinas gir ingen anvisninger for hva vi skal gjøre for å handle etisk, men han påpeker bare hvor vår forståelse av etikk kommer fra (Grelland m.fl., 2011). Mine informanter var opptatt av møtet med klienten, vil de i møte med *den andres ansikt* oppleve et krav om å bli møtt, sett, hørt og tatt i mot. Dette var terapeutene som jeg intervjuet opptatt av, og ansvaret blir å svare på denne tiltalen gjennom å møte *den andre* med anerkjennelse, ydmykhet og respekt. Anerkjennelse betyr blant annet å gjenkjenne, skjelne, befeste, erkjenne og styrke. I Gadammers tanker og i Hegels forståelse av anerkjennelse, dreier det seg om at anerkjennelse bringer noe fram i andre. I den sammenheng er det snakk om å ”bygge opp den andre” (Schibbye,2004). Begrepet er komplekst (mer utfyllende vedr. anerkjennelse se punkt 5.2.3), men dersom en tar utgangspunkt i en slik forståelse av begrepet, så vil det i møtet med den andre føre til at møtet med klienten bærer preg av å befeste klientens rett til å være seg selv gjennom at terapeuten gjenkjenner og styrker klienten.

Ansigtet er fundamentalt. Det har ikke nogen systematisk karakter. Det er en opfattelse, hvorigennem mennesket kommer til mig via en menneskelig akt, der er forskellig fra det at erkende (Levinas, 2002:47)

Når mine informanter var opptatt av møtet, så handlet det om møtet ansikt til ansikt, og hva som skjedde med dem som terapeuter i dette møtet. De var opptatt av hvordan møtet med *den andres ansikt* påvirket dem? Når de som terapeuter tolker holdninger i den andres ansikt som de er uenig i undrer de seg over hva det gjør med dem? Informantene mine sa noe om hvordan de opplevde å skulle samarbeide med klienter som gav inntrykk av å ha holdninger som informantene fant upassende og provoserende. Her ble det trukket fram eksempler knyttet til at verdien av barns stemme er like mye verd som de voksne.

Hvis jeg møter folk som stempler unger eller oppfører seg lite respektfullt, da får jeg et problem, og da kan de kalle det samarbeidsmøter så mye de vil

Hvordan kan en da møte den andre med respekt og anerkjennelse? Hegel mente at anerkjennelse innebærer en evne til å ta den andres perspektiv, sette seg inn i den andres subjektive opplevelse (Schibbye, 2004). Det kan jeg gjøre ved å være nysgjerrig på min klient, spørre spørsmål, og undre meg sammen med klienten. Å være anerkjennende innebærer å fange opp den andres bevissthet og gi den tilbake som anerkjent av min bevissthet (Ibid). Det blir viktig å skille mellom opplevelse og handling, og at alle har lik rett på sin opplevelse. I eksemplet over opplever terapeuten en holdning som utfordrer samarbeidet, men det er ikke sikkert at avsenderen stod for en slik holdning. Ved å lytte, utforske og bekrefte vil en kunne møte den andres ansikt og med det kunne komme i posisjon til å utforske hva den andre står for.

En ”ikke vitende posisjon” er en tilnærming som blant annet Harlene Anderson stod for. En grunnholdning er at klienten er ekspert på sitt liv, og at en dialogbasert tilnærming åpner for nye produktive meningsdannelsesprosesser. Med en slik holdning i møtet med kravet fra *den andres* ansikt vil møtet bære preg av at terapeuten er en samtalepartner (Johnsen og Torsteinsson, 2012).

5.1.3 Løgstrup og den etiske fordring i møtet med den andre

I norske etikkbøker betegnes gjerne K.E.Løgstrup som nærhetsetikk, og sentralt i hans tenkning er de mellommenneskelige relasjonene. Etikken handler om relasjoner og den springer ut av relasjonene vi er innvevd i. Denne relasjonelle dimensjon innebærer at vi øver innflytelse på hverandre og den innebærer gjensidig avhengighet. (Botnen Eide m.fl., 2011). Løgstrups bidrag er refleksjoner over de menneskelige livsvilkår slik de erfarer. Den etiske fordring er et viktig poeng i hans tenkning. Fordringen er i selve relasjonen og i møtet. Fordringen kan ikke løsrives fra relasjonen som en selvstendig ide eller som et teoretisk prinsipp. Med det mener han at vi som mennesker, i og med at vi eksisterer, har et krav på oss til å møte den andre på en etisk og ansvarlig måte både i oppførsel og væremåte (Botnen Eide m.fl., 2008). Fordringen kommer fra den andre jeg møter. Løgstrups innhold bestemmer fordringen ved å si at den går ut på å ta vare på den andres liv (Ibid). Denne fordringen kommer vi ikke unna når vi møter et annet menneske.

Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender. Det kan være svært lite, en forbigående stemning, en oppstemthet en vekker eller får til å visne, en tristhet en forsterker eller letter. Men det kan være skremmende mye, Slik at det simpelthen er opp til den enkelte om den andre lykkes med livet sitt eller ikke.

(Løgstrup, 2000:37)

Mine informanter var opptatt av hvordan de møtte sine klienter og hvordan de kunne ivareta klientenes egenart og selvstendighet. Men hvordan kan en vite hva som er den andres beste? Hvordan kan informantene mine vite hva som fremmer den andres liv. Tillit er for Løgstrup en grunnleggende faktor som all menneskelig kommunikasjon er tuftet på. Andersen referer til Løgstrup i sin bok *Løgstrup "Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med en naturlig tillit til hverandre"* (Andersen,1995:60). Vi våger å møte den andre fordi vi har tillit til at vi blir tatt imot på en god måte. Når gjensvaret er positivt og den andre viser tillit tilbake, kan møtet utvikle seg og relasjonen utdypes. Men fordringen er også til stede dersom den andre møter deg med mistillit. Fordringen er der uavhengig av respons og fordringen er fundamental og den kan ikke forveksles med moralske regler eller prinsipper (Botnen Eide m.fl., 2011). Løgstrup er tilbakeholden med tanke på å konkretisere denne fordringen, men det å svare på en fordring er å opptre etisk. Noen av mine informanter sa det slik:

Det er helt vesentlig at en kan stole på hverandre, og det å ha tillit er grunnleggende i en relasjon.

Jeg tenker at det er viktig at for eksempel når jeg skal samarbeide med skolen og der ikke er en grunnleggende tillit så blir det vanskelig.

Selv om Løgstrup gir uttrykk for at den etiske fordring går ut over normer og konvensjoner, så vil de ha en funksjon som veileder. Normer knyttet til fordeling av tid, normer for hvordan en lar folk komme til ordet osv vil være naturlige retningslinjer. Hos Løgstrup spiller nestekjærlighetsbudet en sentral rolle. Gjennom vår egen forventning om at andre skal ta hensyn til oss, kan vi forstå den andres forventning om å bli tatt hensyn til. Det ligger en "tro" på at man vil hverandre vel. Troens "sikkerhet" er forankret i de andre (Botnen Eide m.fl.,

2011). All omgang og kontakt med andre mennesker bygger i en viss utstrekning på tillit. Det hører med til menneskelivet at vi normalt møter hverandre med tillit. Det skal særlige omstendigheter til for at vi møter en fremmed med mistillit. Ikke bare er det slik, sier Løgstrup, det må også være slik. Tillit hører med til det å være menneske (Christoffersen, 1999). For Løgstrup er tillit et grunnvilkår, og han kaller det en spontan livsytring, sammen med barmhjertighet, medfølelse, talens åpenhet og håp (ibid).

”Talen om livsytringer er en korreksjon av synspunktene i den etiske fordring på den måte at Løgstrup mener at den uselviske ivaretagelsen av den andres liv, ikke nødvendigvis kun er innholdet av uoppfylt fordring. Ivaretagelsen kan skje. Livsytringen er spontan i den forstand at der ikke skal en overveielse eller beslutning til for å fremkalle den, den kommer av seg selv i møtet med den andre som har bruk for den (Andersen, 1995:69).

Informantene mine var opptatt av at det lå et verdisyn i hva de la i begrepet samarbeid og hvordan det ville prege møte med klientene, *de andre*. I følge Løgstrup sin tenkning rundt den etiske fordring, vil et møte bære preg av et ansvar om å møte *den andre* på en måte som ivaretar *den andre*. Gjennom de spontane livsytringene, åpner de for oss en verden utenfor oss selv, slik at vi kan glemme oss selv. De spontane livsytringene er grunnvilkår og de bærer våre handlingsliv. I følge Løgstrup så er spontant livsytring tillit, barmhjertighet, medfølelse, talens åpenhet og håp (Christoffersen, 1999). Det betyr ikke at vi som mennesker alltid gjør det etisk riktige, men at det er et grunnvilkår i oss for at livet skal kunne leves, at vi møter den andre med tillit, barmhjertighet og håp. Denne tenkningen sammenfaller med hva mine informanter har uttrykt i hva de forstår med begrepet samarbeid. De var opptatt av å verdier som å ivareta den andre, respekt, tillit og at de ikke hadde en fasit, men ønsket å lytte til klients stemme og rett til å være sjef i eget liv. Disse verdiene mente de var grunnleggende for å få til et godt samarbeid. I et systemisk ståsted er fokuset på det relasjonelle, samspill og kontekst. Det er ikke den andre som er «syndebukk» men en vil ha fokus på samspill, på hva som opprettholder problemet og hva som skal til for å løse det. Mine informanter har en teoretisk skolering der disse ideene er fremtredende, og de befinner seg i et fagmiljø hvor dette ståstedet stadig er framme. Dersom jeg hadde intervjuet klientene, om de som brukere i like stor grad som terapeutene opplever denne anerkjennelsen og tilliten som terapeutene er opptatt av, ville jeg sannsynligvis fått mange ulike svar. Jeg tenker at jeg kan ha den beste

intensjon og bevissthet rundt mitt møte med *den andre*, men allikevel har jeg ingen garanti for at den opplevdes anerkjennende.

5.2 Relasjon

Betydningen av å utvikle gode relasjoner for å sikre samarbeid var et av funnene i analysen. Informantene beskrev verdien av å ha en relasjon til klienten som grunnleggende og vesentlig for hva de vektla i forståelsen av begrepet samarbeid. De beskrev hvor viktig det var at klienten følte seg møtt og at klienten hadde tillitt og stolte på terapeuten. De beskrev også utfordringen ved at en i noen situasjoner opplevde å gå i mot det klienten ønsket. Når det skjedde ville det gå på bekostning av relasjon. En av informantene sa det på denne måten: ”*Jeg tenker relasjon er selve grunnlaget for et samarbeid*». Men hva er en relasjon? Store norske leksikon beskriver begrepet relasjon slik: *En relasjon er en forbindelse. Relasjon brukes i psykologi og psykiatri i betydningen følelsesmessige forhold til andre mennesker.*

Familieterapifeltet har gått ”nye” veier i forhold til syn på endring. Man tenker at det sentrale er at mennesker er i stadig interaksjon med sine omgivelser og med andre mennesker (Reichelt, 2001) Både problemer og løsninger handler om det som foregår mellom menneskene, i deres relasjoner, og ikke bare slik disse relasjonene er representert. Relasjonene her og nå er det sentrale. Det er i relasjonene dramaene foregår, her blir symptomene opprettholdt og her ligger mulighetene for forandringer og løsninger (Johnsen og Wie Torsteinsson, 2012). Med et slikt perspektiv og ståsted blir verdien av å møte den andre og få til en relasjon helt vesentlig.

Når jeg nå skal drøfte hvordan mine informanter så på betydningen av relasjon i forhold til samarbeid, har jeg valgt å ta utgangspunkt i teori knyttet til Buber og det dialogiske prinsipp, Levinas, Løgstrup og spontane livsytringer og Schibbyes dialektiske relasjonsforståelse. Disse teoriene sees i lys av møtet med *den andre*. Jeg kommer også til å bruke Skjervheim og hans modell for en treleddet relasjon.

5.2.1 Relasjon og møtet med den andre i Bubers, Levinas og Løgstrups filosofi

Som tidligere nevnt var ”møtet” helt sentralt i Bubers filosofi. Han var av den oppfatning at det var i et slikt ”møte” at mennesket utviklet sin evne til empati og sin egen identitet (Buber, 1992). Med utgangspunkt i ”møtet” konstruerte han også det ”det dialogiske prinsipp” som

viser til at det er i samspill og kontakt med den andre at vi "blir til" og utvikler oss til den vi er. Møtet med den andre vil være en unik situasjon, det vil være avgjørende å være åpen og å svare i ansvarlighet på hva det er som bringes inn i situasjonen og hva som møter en i øyeblikket (Botnen Eide m.fl., 2011). Forholdet rundt dialogen blir her sett på som grunnleggende. Buber sier følgende: "*Jeg blir til ved Du` et. I det jeg blir Jeg, sier jeg Du. Alt virkelig liv er i møtet*" (Buber 1992:13). Buber vektlegger "møtet" med den andre, et møte ansikt til ansikt, mellom to parter som åpner seg for den andre og lar seg gjensidig berøre. Dette gir gjenklang hos meg i forhold til hva mine informanter uttrykte gjennom intervjuene. I "bunnen" eller "plattformen" lå verdiene hos terapeutene, verdien av hvordan de møtte sine klienter, hvilke syn de hadde og verdien av relasjonen.

Når jeg tenker begrepet samarbeid, så tenker jeg på å kjenne de menneskene jeg skal ha et samarbeid med eller skal ha et forhold til, en samarbeidsrelasjon, det handler om hvordan vi mennesker oppfatter og møter hverandre.

Det er i samspill og i kontakt med *den andre* at vi "blir til" og utvikler oss til den vi er. Personen blir, ifølge Buber, først et virkelig *Jeg*, et fullt og helt menneske, gjennom dialogen. Flere av mine informanter anså verdien av møtet og hvordan klientene følte seg sett, hørt og møtt, som vesentlig for hvordan samarbeidet skulle bli. Gjennom å møte den andre kan vi dele erfaringer, opplevelse og synspunkter med hverandre og på den måten styrke fellesskapet positivt. I det dialogiske møte forvandler vi oss selv, vi blir noe kvalitativt nytt (Buber, 1992). Med andre ord, det *jeg* som kommer ut av dialogen, må være annerledes enn det *jeg* som gikk inn i dialogen. Ifølge Botnen Eide m. fl. (2011) er Buber av den oppfatning at en dialogisk relasjon er gjensidig. Det innebærer at *den andre* personen blir respektert for den personen han er. Vi kan være uenig med personen, men vi må bekrefte personen ut fra den han/hun er. Det å møte et menneske på denne måten krever av oss at vi har en etisk væremåte ved å vise tillit, respekt, åpenhet og ansvar (Ibid).

En måte å møte sine klienter på som har hatt stor betydning for familierapifeltet er språkssystemisk tilnærming. Anderson innførte et nytt begrep i terapien, *ikke vitende posisjon* som går i korte trekk ut på å innta en holdning at problemet oppstår i språket, og at en undersøger i felleskap, gjennom toveiskommunikasjon. Språket blir levende når en i samtalen

forhandler betydningen gjennom språket. Målet er å fremme dialogen. Problemet blir ikke løst men opp - løst gjennom språket. Det betyr at terapeuten blir en profesjonell samtalepartner, mer enn en ekspert med de objektive løsningene. Det innebærer også at terapeuten ikke har all kunnskap om den aktuelle kultur, men driver utforskning av hvert enkelt menneskes livssituasjon. Fokuset blir på perspektiv – utvidende spørsmål som klienten må reflektere over (Bagge, 2007). En slik tilnærming, ifølge Anderson, frigjorde en fra kravet om å være ekspert i hvordan klienter skulle leve deres liv, i å stille de riktige spørsmålene. Her skulle en sammen undersøke hva problemet var, språklig. Den *ikke vitende posisjon* ble et avgjørende prinsipp i en samarbeidsorientert språkssystemisk tilnærming (Anderson, 2003). Men hva når klientene kommer til terapeuten med en forventning om at terapeuten er ekspert? Den «*ikke vitende posisjon*» har blitt kritisert og Boscolo og Bertrando (2007) hevder i motsetning til Anderson at det er en illusjon å tro at en terapeut kan innta og handle ut fra en ikke-vitende posisjon (Bertrando, 2007). Mens Anderson (2003) betrakter terapeuten som ekspert på samtalen, på å fremme dialog og samarbeid, ser Boscolo (1991) og Bertrando (2007) på terapeuten som ekspert i kraft av den kunnskapen og erfaringen han eller hun besitter. De påpeker også at noen mennesker aksepterer at noen andre innehar en rolle som terapeut og at det i rollen som ekspert nettopp ligger muligheter for å drive terapi

I sosialkonstruksjonismen understrekes at alle perspektiver på virkeligheten er likeverdige. Mennesker opplever verden forskjellig og alle opplevelser er sanne. Ingen har monopol på sannheten og terapeutens perspektiv er ikke sannere enn klientens (Reichelt, 2001). Det å anerkjenne at alle menneskers virkelighetsforståelser er like mye verdt, uansett hvor fremmede de er for oss, hørers veldig riktig og flott ut i mine ører, og er en holdning jeg ønsker å ha. Men går det an? Kan jeg det i det systemet jeg arbeider under, og kan mine informanter det i det systemet de arbeider under? Dersom jeg og vi som arbeider i møtet med *den andre* kunne utviklet en slik frisinnethet, ville vi kunne skape gode dialoger i møtet med *den andre* og med mennesker fra andre kulturer og med andre verdier enn våre egne. Samfunnet har rammer, vi har lover og regler å forholde oss til, og det må vi ha, tenker jeg, men innenfor rammene kan vi tore å innta en holdning til *den andre* som gjenspeiler vårt ståsted. Dersom en turte å innta en *ikke vitende posisjon* og tillit til *den andre* som at *den andre* er ekspert på seg selv, tror jeg vil påvirke relasjonen, dialogen og samarbeidet mellom oss.

Mange forbinder Levinas med uttrykket *den Annens ansikt*. Levinas sier at når den andre viser seg for meg og henvender seg til meg med sitt åpne ansikt, er det noe jeg aldri kan forstå, men

som griper inn i min forestillingsverden. I det jeg stilles overfor et ansikt, skapes det uvilkårleg en spenning i meg. Det er en etisk situasjon (Botnen Eide m.fl., 2011). Måten vi forholder oss til den andres ansikt på vil si noe om vår etiske holdning og være med å bestemme hvem vi selv fremstår som. Et slikt perspektiv vil være viktig og prege hva en legger i samarbeid og hvordan en møter sine klienter.

Tenkning og læring skjer ved at vi relaterer nye observasjoner og sanseinntrykk til noe vi kjenner fra før. Det nye «det andre» forsøker en å gjøre om til noe som er ”det samme som” et eller annet en kjenner fra før. Levinas trekker opp en grense for den ”samme som gjøringen” og sier at den andre aldri kan gjøres til det samme som, nemlig *den andre* (Botnen Eide m.fl., 2011). En kan ikke, mener Levinas, definere det ukjente fra det kjente, selv om det er menneskelig å gjøre det. Vi setter det vi ikke forstår inn i vår egen forståelsesramme. Når terapeutene møter en klient, er de opptatt av at klienten selv skal definere hva han/hun trenger hjelp til. Det er fort gjort for terapeuten å definere hva utfordringen er, og dermed plassere det inn i sin egen forståelsesramme. I møtet med den andre er jeg meg og med min forforståelse og mine fordommer, hvordan vil det prege mitt møte med mine klienter? ”*Terapeuten er ikke en tabula rasa eller et tomt lerret*” (Anderson, 2003:133). Jeg kan ikke være helt objektiv, jeg er meg i møtet med deg. Jeg har med meg min kunnskap, tidligere erfaringer, fordommer og forforståelse inn i møtet med den andre. Vi er alle ”barn av vår tid” og dermed vil våre meninger og praksis henge sammen med den kulturelle konteksten vi arbeider i. Et vellykket samarbeid forutsetter at en har et reflektert forhold til eget verdi- og tros bakgrunn. I et møte med *den andre* vil det kreve at den andre har et krav på å bli forstått ”innenfra”. Bli møtt med nysgjerrighet og forståelse. Det betyr ikke at en trenger å dele den andres sine meninger, men at en som samarbeidspartner nå bestrebe seg på å forstå den annens kontekst (Vedeler, 1994).

En av ”veiene” en kan gå er å innta en *ikke – vitende posisjon*, hvor fokuset er på det relasjonelle ved systemet og prosessen, og en har en holdning at vi er samtalepartnere, hvor klienten er ekspert på sitt liv og terapeuten bidrar med ekspertise angående prosess. Ved en slik tilnærming vil en begge, både klient og terapeut, være i en posisjon hvor en vil utvide og endre sitt ståsted og synspunkter ved være åpen for hva som kommer. Mine holdninger og synspunkter som terapeut, blir ikke det som er viktig, men å fremme dialogen og via den skape nye muligheter for nye betydninger, fortellinger, adferdsformer og følelser. (Anderson, 2003)

I følge Levinas kan *den andre*, som er ukjent og som vi har sett, aldri innlemme ham/henne i min egen begrepsverden uten å redusere ham/henne til et *det*. Hvordan vil dette prege møtet med den andre? Da er faren stor for at en møter for eksempel ”problemet” og ikke mennesket. Ut i fra at en har hatt slike tilfeller” før, eller jeg er ”god på spiseforstyrrelse”, så denne klienten kan jeg ta. En møter for eksempel spiseforstyrrelsen og ikke personen. En møter skolevegreren og ikke personen. En ”møter” ikke *den andre* men utfordringen.

Våre liv er viklet inn i hverandre, har Løgstrup en gang uttalt, og med det mener han at det enkelte menneske ikke er en ensom betrakter som tenker og velger individuell isolasjon. Vi er ”forviklet med verden” og befinner oss i samspill og relasjoner med andre mennesker. Vi påvirker andre, og blir påvirket i et flettverk av mellommenneskelige tråder (Aadland, 2004). Løgstrup er opptatt av verdien av de spontante livsytringer, barmhjertighet, medfølelse, det å snakke åpent med hverandre, tillit og at det innebærer en utfordring til å ta vare på hverandre. Han mente at etikkens første og mest grunnleggende nivå var å slippe livsytringene til i samværet i møtet med *den andre*. Løgstrup mente at vi som mennesker har tillagt livsytringene for liten betydning og dermed også mistet verdifull og viktig relasjon til andre mennesker (Løgstrup, 2000). En viktig presisering av den spontane livsytring er at den aldri må frata *den andre* ansvaret for sitt eget liv (Aadland, 2004). ”*Livsytringene må ikke misforstås som sentimental stakkars- deg – glasur med følelsesladet sukkerlakeomsorg*” (Aadland, 2004:206). Ekte omsorg tar mennesker på alvor som en selvstendig og ansvarlig person, som skal behandles med respekt og som likeverdig. Tillit er et grunnfenomen i livet, i følge Løgstrup. I tillit utleverer vi oss selv, vi legger noe av vårt eget liv i den annens hånd og forventer at han/hun tar vare på det. I tilliten er vi sårbare, men vi stoler på at den vi utleverer oss til ikke vil misbruke vår sårbarhet (Christoffersen, 1999). Mine informanter var opptatt av i møtet med *den andre*, så var tillit grunnleggende for et videre samarbeid.

Jeg er opptatt av der det er tillit så er det samarbeid, tillit til at jeg vil deg vel. Det er ikke sikkert jeg kan hjelpe, at det er rett det jeg gjør, jeg er ingen ekspert, men er der tillit til at klienten vet at jeg vil han vel, da opplever jeg mer åpenhet for å jobbe

Løgstrup var opptatt av makt. Fordi tillit betyr å utlevere seg, er ethvert tillitsfullt forhold mennesker imellom et maktforhold. I følge Løgstrup har vi aldri med et annet menneske å gjøre uten at vi holder noe av dets liv i vår hånd. Med en slik holdning til *den andre* i et samarbeid vil møte være preget av respekt for den andre og bevissthet rundt sin egen

maktposisjon i form av å jobbe i et hjelpeapparat eller støtteapparat. Denne respekten innebærer at vi også tar hensyn til den andres urørlighetssone (Christoffersen, 1999). Det vil si at alle mennesker har en grense som ingen skal tvinge seg forbi. Gjør vi det kan vi komme til å støte denne personen. Å være menneske innebærer i følge Løgstrup, å leve et liv der den enes liv er forviklet med den annens. Det avgjørende spørsmålet er ikke hvordan en kan *unngå* makten, men hvordan en velger å *bruke* den. Makten kan brukes til å degradere andres liv, krenke og ødelegge det, men også til å underbygge, støtte og fremme andres liv (Ibid).

Metaforen ”gjest” har vært brukt i sammenheng med en terapisaamtale. Harlene Andersson bruker det i sin bok ”Samtale, sprog og terapi” og sier :”*Jeg betrakter meg selv som en gjest, der avlegger klienten et kortvarig besøk. Jeg ønsker å være en behagelig gjest*” (Andersson, 2003:136). Ved å tenke på seg selv som en gjest i klientens liv, tror jeg det vil føre til en ydmykhet i forhold til sin egen rolle i samtalen. I en forelesning i mitt første studieår på Diakonhjemmet, husker jeg en forelesning av Randi Bagge. Hun brukte metaforen gjest når hun snakket om terapeutens rolle i en samtale. ”*Tenk på deg selv som en gjest, som er på besøk og blir vist rundt. Da har du respekt for vertskapet og åpner ikke dører før du blir invitert inn*”. I egenskap av å være terapeut og i en posisjon hvor noen kommer til deg for å få hjelp, er det allerede en maktforskjell. Makt begrepet oppfattes ofte som et negativt ladet ord, men innflytelse er mer positivt ladet, og det føles mer naturlig for meg å tenke at jeg har innflytelse i mitt samarbeid med klienten enn at jeg har makt. I følge Løgstrup vil han ikke skille makt fra innflytelse fordi det bidrar etter hans syn på å kamuflere den makt som ligger i innflytelse og påvirkning (Christoffersen, 1999). Ved å være bevisst sitt ståsted og sine holdninger en har rundt sin egen posisjon i møtet med *den andre* vil det prege samarbeidet. Tenker jeg på meg selv som en gjest eller ekspert?

Informantene mine var opptatt av hvordan *den andre*, klienten, opplevde seg sett, hørt og møtt. Verdien av å bruke tid, ikke haste og vente til klienten selv var klar for å jobbe videre, ble nevnt under intervjuene, men også ”skvisen” med å ha et system som vil at du innen så og så mange timer, bør har gjort en utredning, til å møte klienten i hans tempo.

Jeg synes det er spesielt viktig at pasienten føler seg hørt og sett, og at jeg opplever at en får til et godt samarbeid hvis pasienten føler seg hørt. Det er viktig at selv om en har en bestilling fra for eksempel fastlegen så må en ta seg tid til å snakke med pasienten, å høre hva vedkommende ønsker hjelp til. Hvis en kjører for fort på med

spørsmål og utredning og alt mulig sånn, så mennesket blir da....det bli så mye papirer og avkryssninger og sånne ting så relasjonen må liksom ligge i bunnen.

Bagge (2007) skrev i sin artikkel «*Refleksjoner omkring begrepet ikke vitende posisjon*» verdien av å ikke forstå for fort for da lukkes fortellingen. Bagge referer til Harlen Andersson som har sagt: ”*Å tro jeg vet, gjør meg blind for det ennå ikke sagte.*” Det å ha et tidspress, en forventning av å ha en ”diagnose” formening innen en bestemt tidsfrist, må etter min mening gjøre noe med møtet med *den andre*. Ikke-vitende» innbefatter respektfull lytting – lytting på en aktiv og responderende måte. Terapeuten lytter på en måte som viser klienten at vedkommende har noe som er verdt å lytte til. Å ha en ekte hengivenhet i forhold til å vise åpenhet overfor den andres fortelling, er vesentlig for at en dialog skal finne sted. Det kan føre til en for tidlig avslutning av klientens fortelling og, som en følge av dette, forringe både klientens og terapeutens muligheter (Bagge, 2007). Hvordan få dette til i en travel hverdag? Mine informanter sa at dette kunne være utfordrende og ofte valgte de en form for ”ulydighet” i den forstand at de brukte mer tid i møtet med klienten før de foretok utredningen. Systemet noen av informantene arbeidet under, opplevdes begrensende og styrende i den forstand at det lå noen klare retningslinjer for hvor mange samtaler du kan ha med klienten før du må ha for eksempel en diagnose. Lojaliteten overfor systemet og lojaliteten til seg selv som terapeut og det en trodde på i møtet med *den andre*, opplevdes noen ganger som utfordrende og vanskelig. Hvem skal jeg være lojal mot? Meg selv som terapeut eller systemet? Det er ingen fasitsvar, men det er et tankekors at en som terapeut kan ha de beste intensjonene om relasjonsbygging og tanker rundt samarbeid med *den andre*, men så kan systemet i seg selv true både intensjonene og samarbeidet med sine retningslinjer og krav om effektivitet.

5.2.2 Skjervheim og møte med den andre

Skjervheim (1926-1999) ble kjent for sitt essay: ”Deltakar og tilskodar” som ble skrevet i 1957. Selve tittelen sier allerede mye om kjernepunktet i hans synspunkt. I essayet reflekterer han rundt språket og dialogen, det å betrakte andre personer og forholde seg til dem i språk og tale, som ”deltakar” eller som ”tilskodar”. I likhet med Buber hevder også Skjervheim at mennesket kan forholde seg til andre mennesker på to ulike måter, i en ”*treleddet relasjon*” eller ”*to leddet relasjon*”.

Jeg kommer her til å se på en *”treleddet relasjon”*, anvendt på tema samarbeid. For å kunne kalle noe et samarbeid er ikke den andre et tema. I stedet må partene ha et felles tema, et *”saksforhold”*, som alle retter sin oppmerksomhet mot, fra hvert sitt ståsted (Grelland m.fl., 2014). For en terapeut er det altså ikke klienten som er saksforholdet i en treleddet relasjon. Det er klientens psykiske problemer, og disse er terapeutens og klientens felles saksforhold. Denne måten å møte andre på gjør i følge Skjervheim at vi opptrer som en deltaker. I dette tilfellet deler en saksforholdet med hverandre, en er deltagende i et felles prosjekt og det oppstår et gjensidig fellesskap og samspill. Saksforholdet blir her det som ligger mellom *den andre* og *jeg*, og i og med en slik holdning etableres det et likeverd med den andre, slik det også gjør i det Buber kaller et *Jeg- Du* forhold.

Hvordan kan vi vite at vi har en felles forståelse av saksforholdet, eller en *riktig* forståelse av temaet eller objektet i et samarbeid? Skjervheim er opptatt av språket, og språket spiller en viktig rolle for å forstå saksforholdet. Deltakerne i et samarbeid kan bli forstått ulikt i forhold til hvordan språket blir brukt. Bare det å ikle seg en tittel som psykolog, terapeut kan ha betydning for forutforståelsen til klienten. Det å benevne den andre som klient, bruker eller pasient kan også ha en betydning i forhold til hjelperens (terapeutens) sin forutforståelse (Grelland m.fl., 2014). Hvordan påvirker det meg som terapeut om jeg kaller den jeg møter for pasient eller klient? Har det noen betydning hvilken benevnelse jeg har på den andre? Skjervheim var opptatt av denne utfordringen vedrørende språket og faren ved at språklige beskrivelser blir et uttrykk for en sannhet i samfunnet. Saksforholdet er ikke noe en kan studere objektivt, fordi samarbeidspartene i en relasjon er subjekter og en må sammen få en felles forståelse av det som det skal samarbeides om. Å vite og forstå er på denne måten alltid i bevegelse. Informantene mine var opptatt av at de ikke satt på noen fasit, det var ikke slik at de (terapeutene) hadde noen fasit på å løse et problem, ei heller på noen løsning. Mine informanter var opptatt av å være en støtte på veien, men at det var klientene selv som måtte gjøre *”jobben”*. I det en ikler seg titler så kan det medføre en forventning, en tro på at noen er eksperter og *”kan løse”* problemer for andre. Men hva når klienten har en forestilling om at terapeuten skal rådggi, være ekspert i egenskap av å være terapeut? Hvordan få til et samarbeid da? Informantene mine sa det på denne måten:

Vi avklarer alltid ved å fortelle hvor de er kommet og at det er viktig for oss å skjønne hvorfor de er kommet hit og hva de ønsker. Det er vesentlig at vi har fokus på det vi skal samarbeide om. Det er viktig at klienten ikke tror at jeg kan komme med noen

mirakelkur, men at vi sammen jobber med hva de vil ha ut av det. Det er viktig at de ikke tror at de kommer til noen som kan gi en fasiløsning.

Skjervheim legger stor vekt på selve innholdet i hva som sies - dette kan en få tak i ved blant annet å lytte oppmerksomt. Dialogen, i følge Skjervheim, må ta utgangspunkt i hva personen faktisk sier, og ikke hva en tror vedkommende mener med det som blir sagt. En må gå inn i en dialog og sjekke ut hva som blir sagt. Ved å innta en slik holdning viser man respekt og anerkjennelse til den som taler, noe som er nødvendig for å få fram saksforholdet, og dermed for å få til et godt samarbeid (Skjerveheim, 1996).

I Skjervheims treleddete relasjon, som en modell for samarbeid, er partene *jeg* og *den andre*, noe mer enn bare disse merkelappene, de/vi er mennesker, subjekter, som deler en felles livsverden og i denne livsverden må vi også kunne finne samarbeidets objekt, saksforholdet, ellers kunne vi aldri være sikre på at det er det samme saksforholdet vi retter vår oppmerksomhet mot. For å unngå at samarbeidets objekt, eller saksforhold, bare blir en språklig konstruksjon, subjektive forestillinger i de enkelte deltakernes hoder, må det som det samarbeidets om, det som det snakkes om, være knyttet til noen felles erfaringer i den felles livsverdenen vi lever i (Grelland m.fl., 2014). Med andre ord, så må en *samarbeide med noen om noe en sammen kan rette oppmerksomheten mot*, det vil si at jeg finner meg selv sammen med en annen fordi vi oppdager at vi har noe felles. I et samarbeid søker en dialog med den andre for å kunne hente fram en bedre forståelse i meg selv, og også en forståelse av hvordan samarbeidets objekt eller tema kan tilnærmes og omtales. Informantene mine forstår, i tråd med den treleddete relasjonsmodellen, begrepet samarbeid som det å gå inn i et relasjonelt dialogisamarbeid; snakke, lytte, anerkjenne, og sammen med sin klient jobbe med ”saksforholdet.” Harlene Anderseon var opptatt av dette og det å innta en ”ikke – vitende posisjon” innebærer at jeg som terapeut går inn i et møte med den andre med en holdning som sier noe om at en ikke kan ikke vite hva dine opplevelser har betydd for deg i livet ditt, eller i hvilken posisjon du stiller deg i forhold til disse hendelsene i dag, før du har forsøkt å fortelle meg det”. Randi Bagge referer til Harlene Anderson som har uttalt:” *Å tro at jeg vet, gjør meg blind for det ennå ikke sakte*” (Bagge, 2007). Det å bruke tid på å sjekke ut, undersøke hva ”saksforholdet” er sammen, før en begynner og mens en samarbeider og ikke ta det for gitt at en vet, er noe av essensen i den ikke - vitende posisjon.

5.2.3 Schibbye og anerkjennelsens dialektikk i lys av møte med den andre

Sett i lys av møtet med *den andre* ønsker jeg å benytte Anne - Lise Løvlie Schibbyes dialektisk relasjonsforståelse. Den er bygget på filosofen Georg W. F. Hegels (1770-1831) prinsipp om anerkjennelsens dialektikk. Dialektikkens bidrag er å gi oss et perspektiv som kan utvide vår forståelse av ”selvet i relasjonen”, vår forståelse av selvet og av relasjoner (Schibbye, 2004). Hva er grunnen til at jeg ønsker i min oppgave å legge vekt på det dialektiske og anerkjennelse? Under intervjuene gav alle mine informanter tydelig uttrykk for hvordan klientene følte seg sett, hørt og møtt var vesentlig for hva de la i begrepet samarbeid. Det å lytte, forstå, akseptere, tolerere og bekrefte er ingredienser som inngår i et hele. Disse væremåtene går inn i hverandre og gir hverandre mening. De er dermed dialektiske. Dialektikken mener at mennesket ikke er forutsigbart, kvantifiserbart og ikke utvikles på en lineær måte, men for å forstå individet må fokuset rettes mot sammenhenger og relasjoner. En dialektisk kommunikasjon går ut på å se sammenhenger, men også å kunne se at de forskjellige delene innebærer en helhet (Ibid). Det å lytte er en forutsetning for forståelse, forståelse er en forutsetning for aksept og bekreftelse er en forutsetning for aksept og bekreftelse. Disse begrepene er ikke selvstendige begreper, de forutsetter hverandre (Schibbye, 2004). Anerkjennelse er et begrep som er helt sentralt og overordnet i dialektisk teori. Anerkjennelse er utpreget flertydig, komplekst og viser til levende, sammensatte væremåter. Schibbye (2004) sier noe om hva anerkjennelse *ikke* er:

Anerkjennelse er ikke forenlig med prestasjoner eller ambisjoner i forhold til klienten, eller om å ha et mål, om å bruke en teknikk eller om å være instrumentell. Anerkjennelse favner samværsmåter eller samværsmodi, en levd måte å være sammen med andre på. Anerkjennelse er ikke noe du har, men noe du er (Schibbye, 2004:247).

Martin Buber (1992) brukte ordet ”bekrefte”, og for meg så innebærer dette begrepet mye av det samme som ”å anerkjenne”. Det å bekrefte/anerkjenne et annet menneske er for meg å vise respekt, tillit til den andre og samtidig si at jeg ønsker å lytte til hva du som person har å si. For meg handler det om ”å se” et annet menneske. Dialektikken vektlegger helheten, og med det menes at en skal ”se” hvert enkelt menneske og ha respekt for deres meninger, følelser og behov. En anerkjennende relasjon er bygget på likeverd (Schibbye, 2006). Det

motsatte er reifisering eller tingliggjøring (Schibby, 2004). ”Når du er en ting blant andre ting, er det de andre som bestemmer hvem du er” (Schibby, 2004:29). Dette var mine informanter opptatt av, hvordan de de møtte opplevde seg sett, anerkjent, og hvordan det ville påvirke samarbeidsrelasjonen. For å bruke Bubers terminologi, vil det ”møtet” som er preget av anerkjennelse blir et *Jeg – Du* møte, det motsatte vil være et møte preget av tingliggjøring, altså et *jeg- det* møte. Når en tingliggjør noen betyr det å gjøre det til en ting, et objekt, og dermed noe som kan styres, påvirkes utenfra. I møtet med en klient vil møtet bære preg av fokus på det ytre, hvem vi skal samarbeide med for eksempel, sjefen, kollega, ungdommen. Identiteten blir noe vi *har* ikke noe de vi *er* (Schibby, 2006). En dialektisk relasjonsforståelse tar utgangspunkt i indre stemmer fra væren, ikke essensen, når det gjelder egen identitet og væremåte. Mitt språk, mine handlinger og mine relasjoner til andre har sin opprinnelse til meg, ikke i en ytre forståelse av hvordan ”man” snakker, handler og er sammen med andre på. Dersom språk, handlinger og forhold til andre ikke springer ut fra meg, men er basert på konvensjoner, ideer og oppfatninger som kommer fra det ytre, er de uopprinnelige (Schibby, 2004). Dersom informantene mine møtte sine klienter og snakket med de som en ”bør” gjøre, brukte et ”terapeutisk språk eller terapeutisk manual” fordi det er noe en ”skal” kan det innebære at klienten blir ”tingliggjort”, og en snakker til en ”ting”. En får stadig tilbud om kursing vedrørende metoder for samtaler. Hvordan få til endring? Hvordan snakke om de vanskelig tingene, er eksempler på kurs som en får tilbud om. Det er ikke noe galt i å ha en manual i møtet med den andre, etter min mening, men det er viktig at en ikke blir så opphengt i å følge manualen at en glemmer å møtet den andre. Hva er viktigs når en møter *den andre*?

Manualer for hva du skal spørre om i en førstegangs samtale er ikke uvanlig at en bruker. Du SKAL igjennom de og de spørsmålene. Hvordan vil det prege møtet med *den andre*? Kan en både følge malen og samtidig møte *den andre*?

Dersom ordene forblir *utenfor* oss, blir det lett fremmedgjort fra en dypere mening, indre mening. Med andre ord så kan en snakke om samarbeid, men dersom en ikke *opplever* samarbeid, er det ikke noe annet en et ord.

” *Det er ikke alltid vi samarbeider, selv om det finnes et samarbeide*”

5.3 Oppsummering og mulig påvirkning for praksisfeltet

Hva forstår terapeuter med begrepet *samarbeid* i møte med *den andre*? Funnene kan oppsummeres på følgende måte: Alle mine informanter var opptatt av hvordan de møtte *den andre* var avgjørende for hvordan *samarbeidet* skulle bli. Hvem jeg er som terapeut, mine verdier og holdninger, påvirker hvordan jeg møter *den andre*. Desto viktigere blir det å være bevisst hvem jeg er, hvem blir jeg i møtet med *den andre*? Dette mente informantene var viktig uansett om konteksten var som terapeut eller som privat person. Terapeutene gav uttrykk for at jobben kunne være en fordel i det private liv, den nysgjerrigheten og kunnskapen om samtalen kunne de dra fordel av i møte med egne familiemedlemmer og nettverk. I forhold til når terapeutene skulle samarbeide med barn, tok de ofte et større ansvar i forhold til samtalen og barns initiativ enn i samtaler med voksne. Men uansett alder så var tillit, det å møte *den andre* med respekt og verdien av å bli sett, møtt og hørt noe alle informantene trakk fram som vesentlig for å få til et samarbeid.

Denne studien føyer seg inn i rekken av forskning som har sett på møtet mellom terapeuter og klienter. Samarbeid som begrep blir brukt mye, og gjennom denne studien har jeg gått mer inngående inn på forståelsen av samarbeid og hvordan begrepet oppfattes av terapeuter som jobber med det daglig. Siden begrepet brukes så ofte i utallige kontekster, er det viktig å belyse hvordan forståelsen av et begrep dannes og hvordan ståstedet påvirker møtet med *den andre*. Hva er mine verdier og hvordan påvirker de mitt møte med *den andre*? Denne studien kan være til nytte for mennesker som er opptatt av hvordan best mulig møte *den andre*.

5.4 Mulige svakheter ved studien

Det har underveis i studien flere ganger slått meg at mange av de temaene som er beskrevet av informantene, kan virke selvfølgelige. Jeg har lurt på om informantenes tanker og beskrivelser rundt begrepets samarbeid er opplagte og ikke noe nytt i møtet med *den andre*. Likevel beskriver mine informanter verdien av hvordan de møter *den andre* som vesentlig for hvordan samarbeidet blir. Det er så mange innfallsvinkler jeg kunne ha tatt for å få frem forståelsen av begrepet samarbeid og ikke minst kunne jeg vektlagt mye mer kommunikasjon, for eksempel den non- verbale kommunikasjonen. Verdier, relasjoner, dialog og avklaring av forventninger, er store begrep og jeg har kun valgt å se på noen utvalgte sammenhenger med begrepene og betydningen av disse. Jeg har måtte ta valg og i det en tar og velger noe, så utelukker en noe

annet. Jeg kunne ha tatt andre innfallsvinkler og andre som skulle ha skrevet denne oppgaven ville valgt andre veier.

5.5 Avsluttende refleksjoner

Hva er da samarbeid i denne konteksten? Det har vært spennende, utfordrende, frustrerende og lærerik prosess å skrive denne masteroppgaven. Jeg har lært mye, og funnene er kanskje ikke revolusjonerende men desto ikke mindre viktige, etter min mening. Det som har vært mest utfordrende er at det er så mye jeg kunne tatt tak i. Hvordan velge ut og jo mer jeg leste jo mer fortvilet ble jeg, for det er bare smakebiter og små veier jeg kunne gå, men jeg ville gjerne gått alle veier og mye bredere. Noen ganger har jeg svømt og svømt og syns jeg aldri kom nærmere land. Andre ganger trødde jeg vannet og det tok tid før jeg kjente fast grunn under føttene. Blir det for opplagt, er det interessant, kommer jeg bare med kjent stoff?

For meg har det vært lærerikt, hvem er jeg i møtet med den andre? Samarbeid er et stort begrep og hvem jeg blir i møtet med *den andre*, kommer mye an på hvem jeg er, mine verdier og mitt ståsted, som igjen vil påvirke hvordan samarbeidet med *den andre* blir.

Litteraturliste:

Aadland, E. (2004) *Og eg ser på deg, vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Andersen, K. I. (Masteroppgave 2007) *Problem og mening – en postmoderne utforskning av mening som problemets eksistensielle grunnlag*.

Andersen, S. (1995) *Løgstrup*. Fredriksberg: Forlaget Anis,

Anderson, H. (2003) *Samtale, sprog og terapi – et postmoderne persektiv*. København: Hans Reitzels forlag

Bagge, R. F. (2007) Refleksjoner omkring begrepet ”ikkje vitende posisjon” *Fokus på familien*, 2007, Vol.35(02), pp.113-126

Bertrando P. (2007). *The dialogical therapist*. London: Karnac

Buber, M. [1923](1992) *Jeg og du*. (oversatt av Hedvig Wergeland) Gjøvik: J. W. Cappelens Forlag AS.

Christoffersen, S. Aa. (1999) *Etikk, eksistens og modernitet. Innføring i Løgstrups tenkning*. Oslo: Tano Aschehoug.

Eide, S.B., H.H. Grelland, A. Kristiansen, H.I. Sævareid og D.G. Aasland. (2008). *Til den andres beste. En bok om veiledningens etikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Eide, S.B., H.H. Grelland, A. Kristiansen, H.I. Sævareid og D.G. Aasland. (2011). *Fordi vi er mennesker. En bok om samarbeidets etikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gergen, K. (1997) *Virkelighet og relationer*. København: Dansk psykologiske forlag.

Gergen, K. & M. (2004) *Sosial konstruktion, ind i samtalen*. København: Dansk psykologiske forlag.

Gergen, K. (2005) *Virkeligheder og relationer*. København: Dansk psykologisk forlag.

Giorgi, A. (1985) *Phenomenology and psychological research*. Pittsburg: Duquesne university press.

Grelland, H H, S.B.Eide, A.Kristiansen, H.I Sævereid og D.G.Aasland (2014) *Samarbeidet filosofi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hårtveit, H. & Jensen, P.(2008) *Familien – pluss en*. Oslo: Universitetsforlaget.

Jensen, P. (2009) *Ansikt til ansikt*. Oslo: Gyldendal Akademiske Forlag AS

Jensen, P. & Ulleberg, I. (2011) *Mellom ordene*. Oslo: Gyldendal Akademiske Forlag AS

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2012) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Langdrige, D. (2011) *Psykologisk forskningsmetode. En innføring i kvalitative og kvantitative tilnæringer*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag.

Levinas, E. (2002) *Fænomenologi og etikk*. København: Gyldendal

Lundby, G. (2009) *Terapi som samarbeid, om narrativ praksis*. Oslo: Pax forlag A/S

Løgstrup, K.(2000) *Den etiske fordring*. Trondheim: AIT Trondheim AS.

Malterud, K. (2011) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning, en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ness, O.(2014) *Samarbeid eller samhandling? Er det noen forskjell?*

(<http://www.psykiskhelsearbeid.no/content/7467/Samarbeid-eller-samhandling-Er-det-noen-forskjell>)

Reichelt, H. (2001) Individet mellom systemene. *Fokus på familien* nr.4/2001. s.258 – 270.

Skjervheim, H. (1996) *Deltakar og tilskodar, og andre essays*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Schibby, Anne Lise Løvlie (2004) *En dialektisk relasjonsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget

Schibby, Anne Lise Løvlie (2006) *Livsbevissthet – om å være til stede i eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skrefsrud, T.A. (2014) Distansens betydning hos Martin Buber. *Norsk Filosofisk tidsskrift* 02/2014, s.146 – 154.

Søltoft, P. (1994) *Svimelhedens etikk – om forholdet mellom den enkelte og den andre hos Buber, Levinas og især Kirkegaard*. Viborg: Gads forlag.

Thagaard, T. (2009) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: fagboklaget Vigmostad & Bjørke AS.

Ulleberg, I. (2007) *Kommunikasjon og veiledning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedeler, Gerdt Henrik (1994) Klienten og terapeuten mellom flere hjelpere. *Fokus på familien* nr.2/1994,s.85 – 93.

Ølgaard, Bent (2007) *Kommunikation og økomentale systemer*. København: Akademisk forlag.

Vedlegg 1

Kirsten Bjørnenak

Støleveien 64

4887 Grimstad

XXXX

XXXX

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt.

Mitt navn er Kirsten Bjørnenak, og jeg holder på med en master i familierapi og systemisk praksis ved Diakonhjemmets Høgskole i Oslo.

I mitt forskningsprosjekt ønsker jeg å utforske hva terapeuter legger i begrepet: Samarbeid.

Del A

Bakgrunn og hensikt:

Denne forespørselen gjelder å delta i et forskningsprosjekt ved å bli intervjuet med den hensikt å utforske hva terapeuter legger i begrepet: Samarbeid?

Samarbeid er et så mye brukt begrep og jeg er interessert i å finne ut av hva som legges i det og om jeg kan finne noe fellestrekk. Dette studiet vil derfor være et bidrag til å bevisstgjøre hva som legges i et dagligdags begrep.

Hva innebærer studiet.

For å få bedre kjennskap til hva terapeuter legger i begrepet, ønsker jeg å be deg om å delta i et intervju i løpet av våren/forsommeren 2014. Dette intervjuet vil vare ca 1 –1,5 time og vil bli tatt opp på lydbånd dersom du godkjenner dette. Dato for studiets slutt er 31.05.15

Hva skjer med informasjonen om deg.

Navn vil anonymiseres og fiktive navn vil bli brukt i selve studiet. Alle data vil bli behandlet konfidensielt og på en forsvarlig måte i henhold til Personopplysningsloven og etter retningslinjer gitt av datatilsynet. Dette innebærer at forskeren vil ha taushetsplikt ovenfor alle personopplysninger som samles inn. Datamaterialet vil anonymiseres og slettes senest innen prosjektsslutt i juli 2015

Frivillig deltakelse.

Det er frivillig å delta i studiet, og det vil være mulig å trekke seg helt fram til studiet blir levert. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på siste side. Dersom du har spørsmål til studiet, eller generelt ønsker mer informasjon kan du kontakte Kirsten Bjørnenak på tlf 90 64 60 22 eller veileder for dette forskningsprosjektet Siv Merethe Myrha.

Personvern.

Informasjonen som lagres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studiet. Alle opplysninger vil bli behandlet uten navn, fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennerende opplysninger.

Utlevering av materiale og opplysninger til andre.

Det er kun undertegnende og forskningsveileder som har adgang til navnelister og som kan finne tilbake til deg. Det vil ikke være mulig å identifisere deg i resultatene av studiet når den skal publiseres.

Retten til innsyn og sletting av opplysninger om deg.

Hvis du sier ja til å delta i studiet, kan du helt fram til studiet slutt velge å trekke deg.

Opplysningen vil bli behandlet konfidensielt og ingen enkeltpersoner vil kunne kjønnnes igjen i den ferdige rapporten. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når studiet er ferdig.

Informasjon om utfallet av studiet.

Du har som informant rett til å få tilgang til den ferdige rapporten.

Dersom du ønsker å delta, ber jeg deg om å underskrive samtykkeerklæringen

Med vennlig hilsen

Kirsten Bjørnenak

VEDLEGG 2

Intervjuguide

Innlednings spørsmål: Her er det viktig at det er **BEGREPET** samarbeid jeg er ute etter og at jeg vil forsøke å holde det fokuset gjennom hele intervjuet. Hva informantene forstår med begrepet, hvilke assosiasjoner o.l.

Forskningsspørsmål:

1. Hva forstår terapeuter med begrepet samarbeid?
 2. Har begrepet *samarbeid* blitt så ofte brukt at det har fått en allmenngyldig betydning?
 3. Endrer innholdet i begrepet: Samarbeid seg ut i fra kontekst privat/profesjonell?
 4. Endrer innholdet i begrepet: Samarbeid seg ut i fra om du samarbeider med barn/voksen
-
1. Når jeg sier begrepet: **Samarbeid**, Hva er det første du tenker på da?
 - Dukker det opp begreper i samtalen? - oppfølgingsspørsmål/forklaring hva de legger i begrepet-
 - Event. Spør etter eks. Kan du komme på noen situasjoner der du opplevde samarbeid?
 2. Tenker du at begrepet *Samarbeid* har en allmenngyldig betydning?
 3. Har du noen tanker om at det du legger i begrepet *samarbeid* endrer seg i forhold til kontekst profesjonelle liv/yrket ditt eller som privat person?
 4. Har du noen tanker om at det du legger i begrepet *samarbeid* endres i forhold til kontekst barn/voksen?
 5. Vi det være en forskjell å avklare hva du/dere legger i begrepet samarbeid og hva vil i så fall forskjellen være?

Vedlegg 3

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Høitjens gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 12
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.no: 985 321 884

Siv Merethe Myhra
Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 06.06.2014

Vår ref: 38857 / 3 / KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 21.05.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

38857

En postmoderne utforskning om hvordan mening av begrepet: Samarbeid dannes, og hva legger terapeuter i begrepet: Samarbeid?

*Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student*

*Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens øverste leder
Siv Merethe Myhra
Kirsten Bjørnenak*

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Kjersti Haugstvedt

Kontaktperson: Kjersti Haugstvedt tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Kirsten Bjørnenak kirsten.bjornenak@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

*OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uo.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyste.svarsa@svt.ntnu.no
TRONHØJ: NSD, SVE, Universitetet i Trondheim, 9037 Trondheim. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmas@svt.ntnu.no*